Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Кафедра дошкільної і початкової освіти

Рябко Тетяна Миколаївна

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКОЛОГІЧНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Спеціальність: 012 Дошкільна освіта
Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеню магістра

Науковий керівник
_____ О. І. Гаврило,
кандидат біологічних наук, доцент
доцент кафедри дошкільної і початкової освіти
«____» _____ 2020 року
Виконавець: Т. М. Рябко
«____» _____ 2020 року

Суми 2020

ЗМІСТ

ВСТУП ……..….. 3

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ…….. 7

1.1. Сутність дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку в психолого-педагогічних джерелах…….……..…….. 7

1.2. Розвиток і роль дослідницької діяльності в екологічному вихованні дітей старшого дошкільного віку…….……...…….. 13

1.3. Педагогічні умови організації дослідницької діяльності в екологічному вихованні дітей старшого дошкільного віку……..... 24

Висновки до першого розділу…….……...…….. 31

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКОЛОГІЧНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ……... 33

2.1. Експериментальна перевірка сучасного стану організації дослідницької діяльності в екологічному вихованні дітей старшого дошкільного віку……..….. 33

2.2. Реалізація педагогічних умов організації дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку в екологічному вихованні……...…... 53

Висновки до другого розділу…….……...…….…… 77

ВИСНОВКИ ……..... 79

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ……..…… 82

ДОДАТКИ ……...……... 89

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті (2002), Законі України «Про дошкільну освіту» (2001), Базовому компоненті дошкільної освіти (2012), Концепції освіти дітей раннього та дошкільного віку (2020) наголошується потреба орієнтації педагогічних впливів на сформовані елементи екологічного світорозуміння, екологічної вихованості, позитивне емоційно-ціннісне ставлення дитини до природи. Одним з головних завдань педагогів закладів дошкільної освіти є всебічний розвиток особистості, виховання основ громадянської позиції та життєвої компетентності дитини. Проблема розвитку дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку в даний час актуальна, адже саме пізнавальний розвиток сприятиме успішному засвоєнню матеріалу, підвищить ефективність їхніх когнітивних здібностей та вмінь досліджувати навколишній світ.

Одним із засобів розвитку суб'єктної позиції дитини старшого дошкільного віку в сучасному закладі дошкільної освіти є дослідницька діяльність, яка найбільш ефективно проявляється у екологічному вихованні: формуються першооснови природничо-наукових знань, розширюється екологічний досвід; збагачуються емоційні враження про природу; розвивається екологічне мислення, свідомість та екологічна культура.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У педагогічній науці на формування смислового поля поняття «дослідницька діяльність» суттєво вплинули роботи Т. Байбари, М. Кларіна, С. Омельчука та інших психологів і педагогів, які долучилися до визначення сутності дослідницької діяльності дітей та становлення смислових понять «навчання як дослідження», «дослідницький метод» (Г. Ващенко, І. Лернер, М. Махмутов, Б. Райков, К. Ягодовський та ін.), «дослідницький підхід» (І. Єрмакова, С. Максименко та ін.), «дослідницьке навчання» (М. Кларін), «навчання через дію, дослідження дій» (М. Мелманн). Ефективність організації дослідницької

діяльності дітей старшого дошкільного віку визначається сформованістю у педагогів дослідницької компетентності (К. Степанюк, В. Андрєєв, В. Базелюк, М. Фалько та ін.), дослідницької позиції (Л. Горбунова), дослідницьких умінь.

Отже, результати наукової розвідки засвідчили увагу дослідників до різних аспектів організації дослідницької діяльності в дошкільній освіті, але водночас продемонстрували актуальність у теоретичному й експериментальному обґрунтуванні процесу організації дослідницької діяльності у екологічному вихованні дітей старшого дошкільного віку, що й зумовило вибір теми магістерської роботи: *«Організація дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку в екологічному вихованні».*

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати педагогічні умови організації дослідницької діяльності в екологічному вихованні дітей старшого дошкільного віку.

Відповідно до мети нами поставлені *завдання дослідження:*

1. Схарактеризувати понятєвий апарат дослідження.

2. Виявити та теоретично обґрунтувати педагогічні умови організації дослідницької діяльності в екологічному вихованні дітей старшого дошкільного віку.

3. Експериментально перевірити і проаналізувати сучасний стан організації дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку в екологічному вихованні.

4. Обґрунтувати реалізацію педагогічних умов організації дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку в екологічному вихованні.

Об'єкт дослідження: дослідницька діяльність в екологічному вихованні дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: педагогічні умови організації дослідницької діяльності в екологічному вихованні дітей старшого дошкільного віку.

Матеріали та методи дослідження: теоретичні: аналіз, порівняння та зіставлення, систематизація теоретичних і дослідних даних у процесі розроблення та обґрунтування теоретико-методологічних засад наукової розвідки; *експериментальні:* спостереження, бесіди, виконання діагностичних завдань, з метою вивчення стану досліджуваної проблеми в педагогічному досвіді; *статистичні методи* (для визначення статистичної значущості отриманих результатів дослідження).

*Наукова новизна одержаних результатів: у*точнено поняття «дослідницька діяльність дітей старшого дошкільного віку», «екологічне виховання», розкрито їхню сутність, зміст, структурні компоненти та визначено рівні сформованості; виокремлено й обумовлено комплекс форм і методів дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку; подальшого розвитку набули: засоби комплексної діагностики стану розвитку дослідницької діяльності та шляхи залучення до неї дітей старшого дошкільного віку в процесі екологічного виховання.

Практичне значення одержаних результатів магістерської роботи полягає в можливості використання її матеріалів керівництвом, методистами та вихователями закладів дошкільної освіти у роботі з дітьми старшого дошкільного віку, викладачами педагогічних закладів вищої освіти при підготовці фахівців за спеціальністю 012 Дошкільна освіта. Результати дослідження впроваджено на базі закладу дошкільної освіти №13 «Веселка», м. Конотоп.

Апробація результатів та публікації. Основні положення та результати магістерської роботи були обговорені на ІІІ Всеукраїнській науково-практичній конференції для студентів і магістрантів «Дошкільна і початкова освіта: реалії та перспективи» (23-24 квітня 2020 р., м. Суми); і V Всеукраїнській науково-практичній конференції для студентів і магістрантів «Дошкільна освіта: від традицій до інновацій» (27 листопада 2020 р., м. Суми). Основні наукові результати дослідження відображені у 2 публікаціях.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (80 найменувань), додатків, та містить 4 рисунки й 8 таблиць. Основний текст дослідження викладено на 81 сторінці.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Сутність дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку в психолого-педагогічних джерелах

Категорія діяльності відіграє важливу теоретичну й методологічну роль, як у філософії, психології так і педагогіці. У діяльності людина створює предмети матеріальної і духовної культури, перетворює свої здібності, зберігає й удосконалює природу, будує суспільство, створює те, що без його активності не існувало в природі. У звичайному слововживанні під діяльністю розуміється будь-якого роду активність. Це значення закріплюється в тлумачних словниках: «діяльність» є робота, заняття в певній галузі, праця [9].

Згідно досліджень психолога О. Леонтьєва: «Діяльність – це практичне перетворення людиною об'єктивного світу, в результаті якого відбувається перехід об'єкта в його суб'єктивну форму – в образ, який лежить в основі орієнтування людини в світі» [40, с. 43]. С. Рубінштейн вважає, що діяльність – це «специфічний вид людської активності, спрямований на творче перетворення, вдосконалення дійсності і самого себе» [61, с. 131].

У дослідженнях І. Товкач охарактеризовано «діяльність людини» як «систему дій, практичних і розумових, спрямованих на досягнення якої-небудь мети» [75, с. 106]. На думку Н. Саркісової [64], відмінні риси людської діяльності – це її цілеспрямованість, плановість і систематичність. Діяльність – це процес, за допомогою якого суб'єкт реалізує себе в світі, досягає поставлених цілей, задовольняє різноманітні потреби та освоює громадський досвід. С. Ніколаєнко [49], дослідницьку діяльність розглядає як

особливий вид інтелектуально-творчої діяльності, що виникає в результаті функціонування механізмів пошукової активності і будується на базі дослідної поведінки.

Отже, діяльність – це форма активного ставлення людини до навколишньої дійсності і самої себе, що характеризується наявністю системи дій, спрямованих на досягнення цілі. Діяльність, на відміну від поведінки, характеризує свідому сторону особистості. Як етапи діяльності можна виділити наступні: процес залучення до діяльності; процес визначення мети; процес проектування дій; процес здійснення дій; процес аналізу результатів дій, їхнє порівняння із заданими цілями [9, с. 24].

Поняття «дослідницька діяльність» в педагогічній літературі розглядається з позиції організації такої діяльності педагогами. Так, дослідницька діяльність дітей старшого дошкільного віку в умовах реалізації Базового компоненту дошкільної освіти сприяє формуванню в дітей готовності до самостійних вчинків і дій, цілеспрямованості та наполегливості в досягненні цілей, розвиває здібності керувати своєю пізнавальною діяльністю, будувати продуктивну співпрацю з однолітками та дорослими. Відповідно дослідницька робота готує дітей до самостійності, виробляє активну життєву позицію.

На думку Н. Веракса [10], підготовка дитини до дослідницької діяльності, навчання її вмінням і навичкам дослідницького пошуку, стають важливими завданнями дошкільної освіти. Базовий компонент дошкільної освіти чітко позначає роль дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку . Він спрямований на досягнення розвитку у дітей пізнавальних інтересів, інтелектуального розвитку в процесі розвитку дослідницької діяльності.

Під організацією дослідницької роботи дітей старшого дошкільного віку, О. Савченко [63], розуміє, перш за все, використання педагогами певних форм і методів роботи, що сприяють розвитку дослідницьких умінь дітей.

За визначенням М. Каратаєва [30], організація дослідницької діяльності

дітей старшого дошкільного віку – спеціальна впорядкованість навчально-пізнавальних дій педагога, спрямована на розвиток навчальної діяльності, яка відповідає цілям і мотивам дитячого пізнання, протікає в певному режимі з використанням різноманітних форм, методів і засобів роботи.

Організація дослідницької діяльності дітей, на думку С. Ніколаєнко [49], включає етапи: цілепокладання – постановка і прийняття дітьми навчально-пізнавального завдання; організаційно-діяльнісний етап – реалізація дітьми наміченого плану (проекту), виконання розумових і практичних дій, передбачених і отриманих в процесі вирішення навчально-пізнавальних завдань; створення педагогом необхідних для цього умов; рефлексивний етап – оцінка ефективності навчально-пізнавальної діяльності, що складається з трьох кроків: самооцінки кожною дитиною, колективної, спільної або взаємооцінки, педагогічної оцінки.

Н. Саркісова вважає, що дослідницька діяльність дітей старшого дошкільного віку – «це спеціально організована, пізнавальна творча діяльність, яка за своєю структурою відповідає науковій діяльності, що характеризується цілеспрямованістю, активністю, предметністю, вмотивованістю й свідомістю, результатом якої є формування пізнавальних мотивів, дослідницьких умінь, суб'єктивно нових для дітей знань або способів діяльності» [64, с. 20].

Під дослідницькою діяльністю дітей О. Вознюк [15] розуміє діяльність дітей старшого дошкільного віку , пов'язану з рішенням творчої, дослідницької задачі з заздалегідь невідомим рішенням і яка передбачає наявність основних етапів, характерних для дослідження в науковій сфері: постановку проблеми; вивчення теорії, пов'язаної з обраною темою; підбір методик дослідження та практичне оволодіння ними; збір власного матеріалу; аналіз і узагальнення матеріалу; власні висновки.

Педагог М. Галатюк [16] зазначає, що дослідницькі вміння можна охарактеризувати як вміння: бачити проблему; задавати питання; висувати гіпотези; давати визначення поняттям; класифікувати; спостерігати;

проводити експеримент; робити висновки й умовиводи; структурувати матеріал; коректно полемізувати з доповідачем на конференції; аргументувати, захищати висунуту гіпотезу.

Дослідник М. Головань [19] стверджує, що дослідницька діяльність зароджується в ранньому дитинстві, будучи простим, безцільним експериментуванням з речами, в ході якого диференціюється сприйняття, виникає найпростіша категоризація предметів за кольором, формою, призначенням, освоюються сенсорні еталони, прості пошукові дії.

На думку Н. Горобченко [23], у процесі дослідницької діяльності дитина старшого дошкільного віку отримує можливість задовольнити властиву їй допитливість (Чому? Навіщо? Як? Що буде, якщо?), відчути себе дослідником. При цьому дорослий – не вчитель-наставник, а рівноправний партнер, співучасник діяльності, що дозволяє дитині проявляти власну дослідницьку активність. Поштовхом до початку експериментування може послужити здивування, цікавість, висунута кимось проблема або прохання. Говорячи про дослідницьку діяльність, Н. Горобченко має на увазі активність дитини, спрямовану на осягнення будови речей, зв'язків між явищами навколишнього світу, їхнє впорядкування та систематизацію. Становленню дитини як самостійного й ініціативного суб'єкта діяльності, в даному випадку – суб'єкта пізнання, сприяє організація у формі партнерської діяльності дорослого з дітьми, яка розгортається як дослідження речей і явищ навколишнього світу, доступне і привабливе для дітей, де останні отримують можливість проявити власну дослідницьку активність.

Педагог З. Плохій [57] зазначає, що дослідницька діяльність включає сукупність взаємопов'язаних компонентів:

– цільового, орієнтованого на створення умов для становлення досвіду діяльності дітей, оволодіння способами пізнання і основними передумовами навчальної діяльності;

– змістовного, що визначає спрямованість діяльності на задоволення потреби в пізнанні, формування провідних компетенцій дитини, формування

первинного досвіду навчально-пізнавальної діяльності;

– процесуального, що відбиває взаємодію педагога і дітей на кожному етапі процесу пізнання;

– результативного, який передбачає необхідні зміни в рівні розвитку навчально-пізнавальної діяльності.

Згідно дослідження О. Савенкова, завдання дослідницької діяльності для дітей старшого дошкільного віку включають:

– включення дітей в проблемну ігрову ситуацію (провідна роль педагога);

– активізація бажання шукати шляхи вирішення проблемної ситуації (разом з педагогом);

– розвитку дослідницької діяльності, інтелектуальної ініціативи;

– розвиток вміння визначати можливі методи вирішення проблеми за допомогою дорослого, а потім і самостійно;

– формування вміння застосовувати ці методи, що сприяють вирішенню поставленого завдання, з використанням різних варіантів;

– розвиток бажання користуватися спеціальною термінологією, ведення конструктивної бесіди в процесі спільної дослідницької діяльності.

Основні функції дослідницької діяльності, згідно Г. Смольникової [67], це:

– розвиток пізнавальної ініціативи дитини (допитливості);

– освоєння дитиною основних культурних форм упорядкування досвіду: причинно-наслідкових, родо-видових (класифікаційних), просторових і часових відносин;

– перехід дитини від систематизації досвіду на рівні практичної дії до рівня символічної дії (схематизація, символізація зв’язків і відносин між предметами і явищами навколишнього світу)/

Як стверджує М. Галатюк [16], у старшому дошкільному віці дитина починає освоювати нормативно-знакові засоби (письмову мову і математичні

знаки та дії), які забезпечують все більший відрив від наявної ситуації і подальший перехід до дослідження у внутрішньому, уявному плані. Чим старшою стає дошкільник, тим більшою мірою дослідницька діяльність включає всі засоби її здійснення і, відповідно, різні психічні функції, виступаючи як складне переплетення дії, образу, слова (сприйняття, мислення, мовлення). Пізнавальна активність дитини зміщується з оточуючих її речей до більш абстрактних предметів, що не входять в її безпосередній досвід.

За даними О. Костюка [36], дослідницька діяльність дитини старшого дошкільного віку в природній формі проявляється у вигляді так званого дитячого експериментування з предметами і в вигляді вербального дослідження – питань, що задаються дорослому (чому, навіщо, як?). Задовольняючи свою допитливість в процесі дослідницької діяльності, дитина старшого дошкільного віку, з одного боку, розширює свої уявлення про світ, з іншого - опановує основними культурними формами упорядкування досвіду: причинно-наслідковими, родовидовими, просторовими і тимчасовими, що дозволяє пов’язувати окремі уявлення в цілісну картину світу.

Згідно Н. Пастушенко: «Дослідницька діяльність дітей старшого дошкільного віку є керованим педагогом або самостійним пізнанням дітей, стимульованим дорослим, спрямованим на розвиток навчальної діяльності в процесі оволодіння соціокультурним досвідом пізнання» [54, с. 129].

На думку М. Головань, дослідницька діяльність дітей старшого дошкільного віку – це «процес, який наразі триває як компонент і результат діяльності, в яку він включений» [19, с. 61]. Для дітей дослідницька діяльність дуже характерна. Цей висновок підтверджує Н. Горобченко: «виховний та розвиваючий результат дослідницької діяльності впливає на інтелектуально-моральний розвиток особистості, придбання досвіду творчої діяльності та досвіду емоційно-вольового і ціннісного ставлення до навколишнього світу, формування потреби в знаннях і пізнанні як

діяльності» [23, с. 42].

Специфіка дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку згідно А. Богуш «полягає в її багатосуб'єктності. Крім дитини і її наукового керівника суб'єктом діяльності виступають батьки, без підтримки і допомоги яких заняття дітей старшого дошкільного віку дослідницькою діяльністю значно важче проходять. Проблема дослідження, що забезпечує мотивацію включення в самостійну роботу, повинна бути в області пізнавальних інтересів дитини і перебувати в зоні найближчого перспективного розвитку» [8, с. 112].

Таким чином, аналіз наукової літератури дає підстави сформулювати визначення поняття «дослідницька діяльність дітей старшого дошкільного віку» як пізнавально-творча діяльність, що за структурою нагадує наукову діяльність і характеризується активністю, свідомістю, предметністю, цілеспрямованістю і вмотивованістю. З'ясовано, що дослідницька діяльність дітей старшого дошкільного віку являє собою своєрідний шлях дитини до знання через власний творчий, дослідницький пошук. Складові дослідницької діяльності: виявлення проблеми, вироблення й постановка гіпотези, спостереження, досліди, експерименти, а також зроблені на їхні основі судження та умовиводи.

1.2. Розвиток і роль дослідницької діяльності в екологічному вихованні дітей старшого дошкільного віку

Перш ніж визначити роль дослідницької діяльності в екологічному вихованні дітей старшого дошкільного віку, з'ясуємо визначення поняття «екологічне виховання» як наукову категорію.

Згідно визначення Н. Лисенко, «екологічне виховання – це становлення екологічної культури особистості й суспільства як сукупності практичного і духовного досвіду взаємодії людини з природою, що забезпечує її виживання і розвиток» [41, с. 11]. Так, на думку З. Плохій «екологічне виховання

повинно бути спрямоване на формування навичок і вмінь вирішувати ті чи інші господарсько-екологічні завдання без шкоди для навколишнього середовища і здоров'я людини. Воно виступає одним з цілісних властивостей особистості, яка обумовлює спрямованість її життєдіяльності, накладає свій відбиток на світогляд» [56, с. 10]. Визначення екологічного виховання, С. Миколаєва, пов'язує з проблемою безпеки: «екологічне виховання – це основа національної безпеки, воно спрямоване на забезпечення довгострокових інтересів суспільства шляхом поширення спільних цінностей і прищеплення соціальних норм в області взаємодії людей з середовищем існування» [48, с. 52].

Екологічне виховання дошкільників М. Каратаєва розглядає як «процес формування усвідомленого гуманно-діяльного ставлення до природи, яке проявляється в поведінці дітей. Воно формується на основі усвідомлення дітьми зв'язків і залежностей, існуючих в природі, впливу діяльності людини на природу, розуміння необхідності охорони природи та гуманно-діяльного ставлення до живих істот» [30, с. 13].

Згідно О. Карпічева: «екологічне виховання – це цілеспрямований процес формування відповідального ставлення дошкільників до навколишньої природи у всіх видах навчальної, суспільно-трудової діяльності і спілкування з природою» [29, с. 28]. На думку Н. Лисенко: «екологічне виховання дітей старшого дошкільного віку передбачає не тільки формування свідомо-правильного ставлення до природних явищ і об'єктів, а й ознайомлення дітей з природою, в основі якого повинне лежати екологічний підхід, тобто опора на основоположні ідеї і поняття екології. Щоб навчити дітей правильно ставитися до світу природи, необхідно дати їм певні знання про живу і неживу природу» [41, с. 10]. Дослідник О. Харченко охарактеризує «екологічне виховання», як педагогічно цілеспрямовану дію на дітей, у процесі якої вони засвоюють наукові основи вирішення проблем взаємодії суспільства й природи, опановують прикладними знаннями, практичними вміннями та навичками охорони природи» [52, с. 68].

Відповідно до Н. Яришевої «екологічне виховання дошкільників можна розглядати як процес формування усвідомлено-правильного ставлення до навколишнього середовища» [80, с. 82].

Екологічне виховання дітей, з точки зору З. Плохій передбачає: «виховання гуманного ставлення до природи, формування системи екологічних знань і уявлень, розвиток естетичних почуттів, участь дітей у посильній для них діяльності по догляду за рослинами і тваринами ... Екологічне виховання з'єднує в єдину, функціональну систему всі інші види виховання і пов'язане з формуванням всебічно розвиненої особистості ... Особливу увагу заслуговує виховання таких якостей як ощадливість, організованість, відповідальність за свої дії ... Дбайливе ставлення до природи що є показником громадянськості і патріотичності кожної людини» [48, с. 5].

Як підкреслює Г. Ситникова, «екологічне виховання – це утворення людини, громадянина Всесвіту, який здатний безпечно і щасливо жити в майбутньому світі, не підриваючи при цьому основ розвитку і життя наступних поколінь людей» [50, с. 22].

Спираючись на аналіз наукової літератури щодо характеристики поняття «екологічне виховання» сформулюємо робоче визначення «екологічне виховання дітей старшого дошкільного віку» як спеціально, організований, цілеспрямований систематичний, послідовний, планомірний педагогічний процес формування системи екологічних знань, умінь, навичок, поглядів, переконань, моральних якостей дітей, який забезпечує становлення і розвиток у особистості відповідального ставлення до природи як до універсальної цінності.

На думку дослідниці О. Веретеннікової [11], яка, досліджуючи екологічне виховання дітей старшого дошкільного віку, зазначає, що досягти оптимальних результатів у вирішенні проблем можливо лише за умови глибокої власної зацікавленості особистості. Тому в екологічному вихованні дітей старшого дошкільного віку вважаємо доцільним використання

привабливих методів, серед яких найбільш дієвими є дослідницька діяльність.

Як зазначає В. Маршицька [45] в екологічному вихованні використання дослідницької діяльності розглядається як педагогічна інновація, так як в основу покладено ідею про спрямованість дослідницької діяльності дошкільників на результат, який досягається в процесі спільної роботи педагога, дітей та батьків над певною практичною проблемою (темою). Вирішити проблему значить застосувати необхідні знання та вміння з різних розділів освітньої програми ЗДО й отримати відчутний результат, реальний продукт діяльності.

Згідно Т. Носачової: «дослідницька діяльність не є інноваційною формою організації освітньої діяльності в закладах освіти. Багато педагогів застосовують даний вид діяльності в своїй роботі, однак, найчастіше використовують означену діяльність як засіб ознайомлення з навколишнім і соціальним світом, у тому числі в екологічному вихованні. Проте, вихователі дитячих садків неохоче впроваджують дослідницьку діяльність, через ряд причин: недостатність відсутність сучасних розробок у напрямку методики організації даного виду діяльності для дітей старшого дошкільного віку; нестача сучасної методичної літератури; низький рівень сформованості екологічних знань у педагогів закладів дошкільної освіти, відсутність сучасного інтерактивного устаткування для реалізації дослідницької діяльності, спостережень, складності організаційного характеру» [51, с. 114].

Освітня діяльність з екологічного виховання, на думку З. Плохій [55], організовується більшістю вихователів традиційно. Педагоги розробляють перспективні плани, пишуть календарні плани і конспекти занять. У своїй роботі вони дотримуються суворої логіки – від простого до складного, від часткового до загального. Як результат, діти старшого дошкільного віку володіють певним багажем стереотипних знань, де призначення природного світу – задоволення потреб людини. Наприклад, природа дає нам ягоди, деревину, тому її треба оберігати.

Здебільшого, заклади дошкільної освіти дотримуються антропоцентричної парадигми, яка ґрунтується на тому, що людина є найвищою цінністю, а природа цінна тільки тим, чим може бути корисна людям. Сутність взаємодії людини з природою виражається в задоволенні власних потреб, а «етичні правила і норми діють тільки в світі людей і не поширюються на взаємодію зі світом природи. Діяльність з охорони природи продиктована далеким прагматизмом: необхідністю зберегти природне середовище, щоб нею могли користуватися майбутні покоління» [52, с. 33]. Згідно даного підходу в дітей «формуються уявлення про винятковість людини і її перевагу над природою, що в подальшому не сприяє формуванню екологічної свідомості» [78, с. 36].

«Антропоцентрична парадигма полярна біоцентричній. Відповідно до останньої, світ людей не протиставляється світу природи і людина розуміється як частина природи. Взаємодія з природою не носить характер впливу й здійснюється з метою задоволення потреб усього природного співтовариства» [47, с. 36]. Вважаємо, що система екологічного виховання повинна створюватися відповідно до біоцентричної парадигми, яка сприятиме формуванню екологічних уявлень у дітей на основі єдності людини і природи, що в подальшому призведе до формування екологічної свідомості і визначить стратегію розвитку і виживання людини в майбутньому.

У системі дошкільної освіти існує протиріччя, яке полягає в тому, що цілі й завдання екологічного виховання формулюються біоцентричною парадигмою, а зміст і методи нерідко відбираються на основі старої парадигми – антропоцентричної [55, с. 37].

У сучасних програмах, ґрунтуючись на біоцентричній парадигмі, виділено розділи (блоки), «послідовність яких відображає логіку знань, дозволяє переходити від більш простих знань до більш складних» [77, с. 87].

У кожному з цих блоків можна виокремити приблизний перелік екологічних уявлень, які формуються в дітей старшого дошкільного віку.

Аналіз програм показує, що в кожній програмі відображено екологічне виховання, але тільки програма «Я у Світі» ставить собі за мету формування екологічної культури у дітей 2-7 років в умовах дитячого саду. Цільовими орієнтирами даної програми для дітей старшого дошкільного віку є екологічні уявлення:

1) «про взаємозв'язки в природі (тварин, рослин між собою і навколишнім середовищем, про кругообіг води) і про наслідки порушень цих взаємозв'язків людиною»;

2) «про правила поведінки в природі»;

3) «про економне використання ресурсів (світла, енергії, тепла)»;

4) «про взаємозв'язок свого здоров'я і стану навколишнього середовища»;

5) «про декілька тварин, рослин свого найближчого оточення (території дитячого садка, міста, селища), а також представників тваринного й рослинного світу України та різних континентів» [1, с. 15].

Початком роботи з екологічного виховання дітей у закладі дошкільної освіти є правильна організація природної зони, тієї частини приміщення й ділянки дошкільного закладу, на якій ростуть рослини, знаходяться будь-які тварини.

На думку О. Савченко: «програма може бути використана будь-яким дошкільним закладом, який від традиційного ознайомлення з природою переходить до вирішення питань екологічного виховання дошкільників, так як основна увага в ній приділяється природним об'єктам, що перебувають у безпосередньому оточенні дитини, при цьому педагоги одночасно навчаються на курсах підвищення кваліфікації» [63, с. 36].

Програма «Я у Світі» має ґрунтовне забезпечення для дорослих, які бажають підвищити свою компетентність в питаннях методики екологічного виховання дітей і для їхньої роботи з дітьми старшого дошкільного віку. Всі технології побудовані на різних видах діяльності, найчастіше спільної діяльності вихователя з дітьми (спостереження і його моделювання в

календарі, створення і підтримка умов для об’єктів, читання природознавчої пізнавальної літератури і колективне виготовлення саморобних книг, проведення акцій і ін.). Для формування екологічних уявлень у програмі «Я у Світі» значну увагу приділено екологізації розвиваючого середовища, створення спеціальних умов – екологічної кімнати, міні-музею, живого куточка, екологічної стежки, лабораторії і т.д.. Однак, практично не зупиняється на методах, прийомах, технологіях безпосередньої роботи з дітьми, пропонуючи вихователям творче використання програми з урахуванням рівня розвитку дітей і своєї професійної підготовки.

Такий же підхід спостерігається і в інших авторів. Наприклад, в програмах «Дитина» (2016 р.) [24], «Соняшник» (2014 р.) [29], «Впевнений старт» (2017 р.) [53], «Світ дитинства» (2015 р.) [65]. Дані програми дають рекомендації з організації роботи з екологічного виховання дітей в умовах дитячого садка, зі створення розвивального середовища, організації взаємодії з сім’ями дітей старшого дошкільного віку, однак, практично не дають опис методів, прийомів, технологій організації освітньої діяльності з дітьми старшого дошкільного віку. Означений недолік впливає на використання дослідницької діяльності в практиці закладів дошкільної освіти. Дослідницька діяльність формує у дітей старшого дошкільного віку екологічні уявлення, необхідні навички для проведення самостійних досліджень, у відстеженні їхніх результатів і фіксації знань доступними способами.

Згідно Ю. Галатюк [17], мета дослідницької діяльності дошкільників у процесі екологічного виховання – створення умов для підготовки дітей до навчання основам екології, формування у дітей старшого дошкільного віку уявлення про необхідність дбайливого й творчого ставлення до природи через різні види діяльності: пізнавальну, дослідницьку, творчу (художньо-естетичну), ціннісно-орієнтовану, комунікативну.

У своїй праці В. Крутій [38] визначає завдання дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку в екологічному вихованні:

– розвиток у дітей елементарних природно-наукових уявлень, екологічної культури й формування інтелектуальних умінь (аналізувати, порівнювати, узагальнювати, класифікувати);

– формування власного пізнавального досвіду в дітей в узагальненому вигляді за допомогою наочних засобів (еталонів, символів, умовних замінників, моделей);

– освоєння дітьми старшого дошкільного віку пізнавальних дій, необхідних для проектно-дослідницької роботи: вивчення літератури, спостереження за об'єктами живої й неживої природи, бесіди, досліди, експерименти;

– накопичення уявлень про оточуючий світ як про місце співіснування рослин, тварин і людини;

– розкриття різноманіття цінностей природи для життя людини і задоволення її різноманітних потреб;

– усвідомлене застосування правил взаємодії з рослинами і тваринами при здійсненні діяльності;

– розвиток творчих і комунікативних здібностей у дітей старшого дошкільного віку.

Як свідчать дослідження І. Товкач, кожна дослідницька діяльність повинна виконувати певні функції, які вона обґрунтовує як «призначення або відповідність між дослідницькою діяльністю та тим, на що природно впливає діяльність у процесі розвитку особистості» [75, с. 106]. На основі визначених дослідницею функцій дослідницької діяльності, у контексті нашого дослідження ми схарактеризували функції дослідницької діяльності в екологічному вихованні, сутність яких розкрита в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Функції дослідницької діяльності в екологічному вихованні дітей старшого дошкільного віку (за Н. Горопахою [46])

Функція	Значення
Дидактична	Накопичення дітьми старшого дошкільного віку науково обґрунтованих знань щодо екологічної культури й формування інтелектуальних умінь.
Виховна	Виховання позитивного ставлення до природи як особистої і соціальної цінності.
Розвивальна	Розвиток пізнавальних процесів (сенсорного та інтелектуального), психічних процесів (уваги, пам'яті).
Креативна	Здатність виявляти, формувати, розвивати й реалізовувати творчий потенціал дітей старшого дошкільного віку щодо основ екологічної культури.
Мотиваційна	Формування пізнавального інтересу до екологічної культури, усвідомлення цінності природи.
Діяльнісна	Застосування набутих природозбержувальних знань, умінь і навичок у повсякденному житті.
Діагностична	Визначення рівня сформованості знань, умінь і навичок щодо збереження природи.
Коригуюча	Спрямування свідомості дитини на визнання того, що природа, її безпека і благополуччя найбільше залежать від поведінки та способу життя людини.
Емоційна	Збагачення емоційно-почуттєвої сфери життєрадісністю, бадьорістю, оптимізмом, що забезпечить формування психічної складової.
Сугестивна	Створення комфорту, сприятливої атмосфери, щиросердної радості у процесі природозбережувальної дослідницької діяльності, досліджуючи дитина отримує задоволення.

Переваги дослідницької діяльності в екологічному вихованні згідно Н. Кот [37], полягають у тому, що дитина старшого дошкільного віку досліджує об’єкти з різних сторін, обирає оптимальні варіанти і способи вирішення проблеми. Дослідницька діяльність, дошкільників, за Н. Кот, дозволяє вирішувати різноманітні завдання процесу формування екологічних уявлень Формування екологічних уявлень через «дослідницьку діяльність проходить більш успішно, так як діти старшого дошкільного віку глибше осягають взаємозв’язки, що відбуваються в природі, роблять висновки» [37, с. 46]. Наприклад, освітні завдання – познайомити дітей 5-6 років з різноманіттям живих організмів на планеті. О. Веретеннікова зазначає, що «спеціально організована дослідницька діяльність сприяє виявленню окремих властивостей і особливостей природного об’єкта, спонукає порівнювати, зіставляти. Даний вид діяльність дозволяє поставити дитину в активну позицію дослідника, пізнає навколишній світ з його суперечностями і закономірностями» [11, с. 45].

За означенням Г. Бєлєнької, «У ході дослідницької діяльності здійснюється систематизація та розширення уявлення дітей про предмети та явищах природи й суспільного життя, розвиток інтересу до пізнання. Йде формування дбайливого ставлення до багатств природи й суспільства, навичок екологічно та морально обґрунтованої поведінки в природньому й соціальному середовищі» [5, с. 7].

На думку Н. Ветрової, «процес формування екологічних уявлень у дітей буде ефективним у тому випадку, якщо дотримується спадкоємність між окремими знаннями дитини і підтримується зв’язок між екологічними та іншими видами діяльності. Спостереження, досліди і практична діяльність сприяють накопиченню у дітей конкретно-образних уявлень про навколишню дійсність, фактичних знань, які є матеріалом для подальшого їхнього усвідомлення, узагальнення, приведення в систему» [12, с. 4].

Організація дослідницької діяльності сприятиме не тільки ефективному процесу формування екологічних уявлень, але і суттєво вплине на

становлення дитини як самостійного і ініціативного суб'єкта освітньої діяльності, у нашому випадку – суб'єкта пізнання.

Дослідницька діяльність – партнерська діяльність дорослого і дітей, що розгортається як всебічне вивчення об'єктів і явищ природного світу. Даний вид діяльності доступний дітям старшого дошкільного віку, привабливий, так як діти старшого дошкільного віку отримують можливість проявити свою ініціативу. У них розширюється кругозір, їхнього знання виходять за межі «безпосереднього практичного досвіду в більш широку просторову й тимчасову перспективу – освоєння уявлень про навколишній і соціальний світ, формування, систематизація, уточнення й розширення екологічних уявлень» [18, с. 121].

І. Відющенко зазначає, що «дослідницька діяльність проводиться в захоплюючій формі, вона носить яскраво виражений продуктивний характер, а так як досліджувані об'єкти і явища підбираються значущими для дошкільників, то інтерес до екологічних знань зростає. Участь дітей старшого дошкільного віку у проектно-дослідницькій діяльності є засобом позитивної соціалізації й формування природохоронних якостей і навичок, які також важливі для розвитку екологічних уявлень» [14, с. 57].

Таким чином, дослідницька діяльність має великий потенціал для формування екологічних уявлень, так як займаючись цим видом діяльності діти старшого дошкільного віку починають розуміти, що всі об'єкти та явища навколишнього світу взаємопов'язані, являють собою єдине ціле, а людина є частиною природи та її життєдіяльність впливає на зміни стану планети.

Отже, проведене нами дослідження показало, що педагогічний потенціал дослідницької діяльності в екологічному вихованні дітей старшого дошкільного віку залежить від: реалізації комплексного підходу використання дослідницької діяльності відповідно до змісту програм дошкільної освіти (підбір і використання дослідницької діяльності з урахуванням програмових завдань; застосування дослідницької діяльності з урахуванням змісту кожного

конкретного заняття і дидактичних можливостей цієї діяльності; варіативне використання дослідницької діяльності, що забезпечує поновлення і ускладнення пізнавальної екологічного виховання; оптимальне поєднання дослідницької діяльності з іншими засобами, методами); здійснення особистісно-орієнтованого підходу у взаємодії педагога з дітьми старшого дошкільного віку у процесі організації дослідницької діяльності в екологічному вихованні; створення розвиваючого середовища із застосуванням атрибутів для самостійної організації дітьми дослідницької діяльності в екологічному вихованні.

1.3. Педагогічні умови організації дослідницької діяльності в екологічному вихованні дітей старшого дошкільного віку

Обґрунтування організації дослідницької діяльності доводить необхідність забезпечення подальшого поглибленого теоретичного обґрунтування педагогічних умов у структурі цієї діяльності, що мають сприяти ефективній організації дослідницької діяльності в екологічному вихованні дітей старшого дошкільного віку. Вважаємо, чим точніше визначені й краще підготовлені умови, тим більш високих результатів можна досягти у процесі організації дослідницької діяльності.

У довідникових джерелах існує декілька трактувань поняття «умова». Зокрема, Сучасний тлумачний словник української мови цей феномен висвітлюється як «необхідна обставина, що уможливлює здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь, як фактор, рушійна сила будь-якого процесу, явища; чинник» [72, с. 663]. Великий тлумачний словник сучасної української мови зазначає, що «умова – це філософська категорія, в якій відображаються універсальні відношення до тих факторів, завдяки яким вона існує» [9, с. 1242]. Отже, як показують визначення, умови характеризують обставини, чинники, фактори, рушійну силу, що впливатимуть на створення, реалізацію або вдосконалення процесу або

явища. В Українському педагогічному словнику зазначено, що «до педагогічних умов належать ті умови, які свідомо створюватимуться в навчальному процесі й які повинні забезпечувати найбільш ефективне формування і перебіг необхідного процесу» [22, с. 232]. Визначення «педагогічні умови» О. Білан трактується як «обставини, за яких відбувається цілісний продуктивний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю його учасників» [6, с. 43].

Педагогічні умови Н. Голуб трактує як «сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів, засобів і матеріально просторового середовища, спрямованих на вирішення поставлених завдань» [20, с. 32].

М. Веракса стверджує, що «педагогічні умови виступають компонентом педагогічної системи, що відображає сукупність внутрішніх (що забезпечують розвиток особистісного аспекту суб'єктів освітнього процесу) і зовнішніх (сприяють реалізації процесуального аспекту системи) елементів, що забезпечують її ефективне функціонування і подальший розвиток» [10, с. 38].

Близьку за змістом позицію займає Ю. Галатюк. Згідно з її точки зору, педагогічні умови є «змістовна характеристика одного з компонентів педагогічної системи, в якості якого виступають зміст, організаційні форми, засоби навчання й характер взаємин між педагогом і дітьми старшого дошкільного віку» [17, с. 216].

Згідно О. Гладченко [18], організація дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку в екологічному вихованні буде ефективною, якщо дотримуються наступних педагогічних умов:

1) організація спостережень за об'єктами і процесами природи;

2) використання на заняттях завдань з виявлення причинно-наслідкових зв'язків при вивченні природних процесів і явищ, порівняння і класифікація природних об'єктів;

3) організація практичної й дослідницької роботи дітей старшого дошкільного віку на заняттях з колекціями, приладами, географічними

картами та ін..

Охарактеризуємо дані педагогічні умови.

Перша педагогічна умова – організація спостережень дітей старшого дошкільного віку за об'єктами і процесами природи. Спостереження являє собою цілеспрямоване сприйняття предметів і явищ природи, у процесі якого виділяють спільні та відмінні ознаки, встановлюють закономірності й на основі цього роблять визначення, висновки, узагальнення. Спостереження проводяться як на уроці, так і в позаурочній діяльності.

Згідно О. Малихіна [42], спостереження є одним з основних методів в екологічному вихованні. В умовах закладу дошкільної освіти завдання за описом природи повинні бути доступними для розуміння дитини старшого дошкільного віку, при цьому носити науковий характер. Для завдання за описом природи зазвичай обирається рослина або тварина, що зустрічаються дитині по дорозі додому або в заклад дошкільної освіти, що росте або проживає поблизу будинку і пропонується поспостерігати за обраним суб'єктом (об'єктом) природи протягом певного відрізка часу, фіксуючи зміни, що відбуваються з цим об'єктом у різні пори року.

На думку Н. Голуб, щоб спростити дитині завдання й більш чітко її зорієнтувати, необхідно скласти й запропонувати план, за яким необхідно спостерігати за обраним об'єктом природи. Наприклад:

– Як змінюється харчування птахів з приходом зими?

– Як зміна пір року впливає на їхню поведінку?

– Чи оберігає мати-пташка своїх пташенят від дощу і холоду? Якщо так, то як вона це робить?

– Чи є у пташки-матері «особлива мова» для «розмови» з пташеням? та ін. [20, с. 112].

Подібне спостереження повинно вестися протягом тривалого проміжку часу. Дитина старшого дошкільного віку має фіксувати всі помічені риси й особливості в окремому зошиті.

Як вважає В. Калошин: «дітям старшого дошкільного віку

пропонується вести щоденники спостережень за природою, в яких день за днем фіксується погода і відзначаються пов'язані з нею явища. У таких щоденниках, які зазвичай оформляються в альбомах з малювання, робляться замальовки, схеми і таблиці, підбираються і вклеюються вірші, прислів'я та приказки, а також народні прикмети, присвячені природі й навколишньому світу. Заповнювати щоденник спостережень за природою слід щодня в один і той же час. Це дисциплінує і сприяє більшій точності дослідницької діяльності» [28, с. 3].

Дітям старшого дошкільного віку вже під силу вирішити більш складні завдання. Наприклад, поспостерігати й описати якесь конкретний явище природи чи тварину (рослину). Дитина старшого дошкільного віку здатна створити цілісне уявлення про живу істоту й детально описати її зовнішній вигляд, звички й поведінку; або розповісти про природні й погодні явища (веселку, дощ, процес появи й опадання листя на деревах). Письмові роботи також можуть бути виконані за матеріалами проведених екскурсій в міський парк, ботанічний сад, ліс, заповідник або на виставку екзотичних рослин [33].

Спостереження за предметами й явищами супроводжують проведення лабораторних дослідів, практичних робіт в куточку живої природи й на навчально-дослідній ділянці. Спостережень за об'єктами й процесами природи дозволяють розвинути в дітей такі дослідницькі вміння:

– виділяти головне, істотне;

– встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між компонентами природи, людиною і навколишнім середовищем;

– порівнювати, узагальнювати, робити висновки.

Друга педагогічна умова – використання на заняттях з дітьми старшого дошкільного віку завдань з формування розуміння причинно-наслідкових зв'язків при вивченні природних процесів і явищ, порівняння й класифікацію природних об'єктів.

Згідно О. Кононко [34], під причинно-наслідковими зв'язками розуміємо зв'язок між явищами, при якому одне явище виступає причиною,

за наявності певних умов породжує інше явище – наслідок. Здатність встановлювати й вивчати причинно-наслідкові зв'язки – необхідна якість людини, що пізнає навколишній світ. Ця робота стимулює розумову діяльність дітей, активізує навчальний процес. Крім того, виявлення зв'язків між об'єктами, явищами, подіями необхідно для формування й розвитку більшості понять в екологічному вихованні.

Дослідження Н. Саркісова вказує на те, що за своїм характером причинно-наслідкові зв'язки, що формуються в процесі екологічного виховання можна впорядкувати за:

– просторово-часовими параметрами: просторовими (північ - низькі температури, південь - тепло); тимчасові (послідовна зміна дня і ночі, пір року);

– за структурою: двокомпонентні (хижак-жертва); ланцюг (листя дерева → тля → сонечко); мережі (харчові ланцюги в екосистемах);

– за спрямованістю: односторонні (вплив сонячного світла на розвиток рослин); двосторонні, взаємні (взаємовплив гриба і дерева) [64, с. 21].

Дослідницею В. Суржанською [70] виділено етапи роботи по виявленню зв'язків:

1. Виявлення парних зв'язків. Робота починається з залучення дітей старшого дошкільного віку до роботи зі зв'язками між двома показниками, причому увага дітей звертається саме на порівнювані елементи. Питання ставиться вузько: де трава густіша – під деревами або на галявині? (зв'язок між рослинністю); де більше комах восени - на сонці або в тіні? (зв'язок «Сонячне тепло – поведінка комах»). Поступово завдання на спостереження ставляться більш широко. З безлічі спостережуваних об'єктів діти старшого дошкільного віку повинні самі обрати взаємопов'язані. Наприклад, дітям пропонується зробити вибір з карток із зображенням тварин і рослин тих представників, які пов'язані між собою (заєць – морквина, заєць – лисиця і т.п.) [70, с. 67].

2. Побудова причинних ланцюгів (взаємозалежних причин і наслідків).

Тут слід розрізняти три групи зв'язків. Перша група – це зв'язки, що відображають фізичний вплив одного елемента на інший: зв'язки типу Сонце→ температура поверхні Землі → температура повітря → життя рослин і тварин. У цьому випадку стрілка ставиться у напрямку впливу: Сонце нагріває поверхню Землі, від неї нагрівається повітря, яке в сукупності впливає на життя рослин і тварин.

Інша група включає тимчасові зв'язки – зв'язку, що характеризують процеси: зміна сезонів року, кругообіг води в природі, приклади біологічних кругообіг. Це зв'язку типу: зима → весна → літо → осінь. Стрілка показує напрямок руху.

В особливу групу слід виділити харчові (трофічні) зв'язки. У даному випадку стрілка показує переміщення речовини та енергії від одного організму до іншого в процесі поїдання один одного. Це зв'язки типу «Яблуня → тля → мураха → синиця → яструб» [74, 146].

4. Наступним етапом роботи можна було б назвати побудову схем будови і функціонування природних чи інших систем.

5. Найважливішим етапом вивчення зв'язків є перехід від емпіричного до причинно-наслідкового рівня розуміння зв'язку (рівню розуміння причини й слідства у виявленому зв'язку). Цей етап не є завершальним у названій послідовності вивчення зв'язків, а супроводжує кожен з названих етапів.

Універсальним прийомом виявлення зв'язків є порівняння. Саме шляхом порівняння діти старшого дошкільного віку помічають, що навколишній світ – не набір складових його елементів, що до одного елементу зазвичай причетний інший, до іншого – третій і т.д. Однак для проведення порівняння часто буває необхідним спеціальне впорядкування поданої інформації. Найбільш поширеним прийомом є побудова таблиць порівнюваних елементів: наприклад, таблиць за результатами спостережень за сезонними змінами в природі. Також для виявлення зв'язків між досліджуваними об'єктами можна використовувати графіки.

Третя педагогічна умова – залучення дітей старшого дошкільного віку

до дослідницької діяльності з дослідження природних процесів і явищ.

На думку О. Савенкова, «метод проектів (в педагогіці) – це спосіб досягнення дидактичної мети через детальну розробку проблеми (технологію), яка повинна завершитися цілком реальним, відчутним практичним результатом, оформленим тим або іншим чином» [62, с. 3]. Дослідницька діяльність дітей старшого дошкільного віку має дидактичну мету, що поставлена педагогом, а у процесі реалізації проекту увага акцентується на досягненні дітьми старшого дошкільного віку «кінцевого продукту», «відчутного практичного результату».

Н. Ветрова вказує, що проектно-дослідницька діяльність – це діяльність з проектування власного дослідження, що припускає «виділення цілей і завдань, виділення принципів відбору методик, планування ходу дослідження, визначення очікуваних результатів» [12, с. 16]. В узагальненому вигляді її можна уявити: постановка проблеми → висунення гіпотез → вибір способу перевірки гіпотези → дії спрямовані на перевірку гіпотези → підготовка отриманих результатів до аналізу → аналіз, узагальнення результатів → висновок (підтвердження або спростування гіпотези). У реалізації всіх перерахованих етапів беруть участь діти старшого дошкільного віку. Можливий лише один виняток – у деяких випадках проблему може позначати сам вихователь.

М. Каратаєва [30] виділяє наступні варіанти участі дітей в проектуванні:

– дослідницька діяльність здійснюється дітьми самостійно: і ідея проекту й алгоритм дій визначається дітьми, роль педагога при цьому полягає в консультуванні деяких приватних питань;

– ідея проекту підказується педагогом, алгоритм дій і самі дії виконуються дітьми старшого дошкільного віку. Вихователь консультує рішення приватних питань;

– проект і алгоритм дій з його реалізації задається вихователем, діти старшого дошкільного віку беруть участь лише в реалізації проекту,

вирішенні усіх питань.

Наприклад, можливе проведення з дітьми проекту з оцінки стану зелених насаджень території закладу дошкільної освіти. Продуктом (результатом) такого проекту стає озеленення території садочку.

У процесі екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку педагогами використовуються колекції корисних копалин, тканин, насіння, ґрунтів і т.д. Колекції використовуються при вивченні відповідних тем як джерело знань і при організації самостійної роботи дослідницького характеру. Використовуються фізичні, історичні, карти зоряного неба та ін.

Наприклад, при вивченні рослин, птахів і звірів використовуються атласи-визначники. При порівнянні явищ природи використовуються самостійно підготовлені дітьми старшого дошкільного віку картки, на яких відображена значима інформація по кожному явищу [56].

Таким чином, виділено наступні педагогічні умови організації дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку в екологічному вихованні, а саме: 1) організація спостережень дітей старшого дошкільного віку за об’єктами та процесами природи; 2) використання на заняттях з дітьми старшого дошкільного віку завдань з формування причинно-наслідкових зв’язків при вивченні природних процесів і явищ, порівняння й класифікацію природних об’єктів; 3) залучення дітей старшого дошкільного віку до дослідницької діяльності з дослідження природних процесів і явищ. При дотриманні виокремлених педагогічних умов можлива ефективна організація дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку в екологічному вихованні.

Висновки до першого розділу

На підставі аналізу наукових джерел щодо організації дослідницької діяльності в екологічному вихованні дітей старшого дошкільного віку схарактеризовано понятєвий апарат дослідження.

1. З’ясовано, що дослідницька діяльність дітей старшого дошкільного

віку є пізнавальною творчою діяльністю, що за структурою нагадує наукову діяльність і характеризується активністю, свідомістю, предметністю, цілеспрямованістю і вмотивованістю; «екологічне виховання» – це цілеспрямований процес формування відповідального ставлення дошкільників до навколишньої природи у всіх видах навчальної, суспільно-трудової діяльності і спілкування з природою.

2. Охарактеризовано педагогічний потенціал дослідницької діяльності в екологічному вихованні дітей старшого дошкільного віку, який залежить від: комплексного підходу до використання дослідницької діяльності відповідно до змісту програмного забезпечення дошкільної освіти (підбір і використання дослідницької діяльності з урахуванням програмових завдань; застосування даної діяльності з урахуванням змісту кожного конкретного заняття і дидактичних можливостей цієї діяльності; варіативне використання екологічного виховання; поєднання дослідницької діяльності з іншими засобами, методами).

3. З’ясовано, що організація дослідницької діяльності дітей буде ефективною, при забезпеченні наступних педагогічних умов: 1) організація спостережень дітей старшого дошкільного віку за об’єктами та процесами природи; 2) використання на заняттях з дітьми старшого дошкільного віку завдань з формування причинно-наслідкових зв’язків при вивченні природних процесів і явищ, порівняння й класифікацію природних об’єктів; 3) залучення дітей старшого дошкільного віку до дослідницької діяльності з дослідження природних процесів і явищ.

РОЗДІЛ 2
МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКОЛОГІЧНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Експериментальна перевірка сучасного стану організації дослідницької діяльності в екологічному вихованні дітей старшого дошкільного віку

Мета нашої практичної частини роботи – дослідити сучасний стан організації дослідницької діяльності в екологічному вихованні дітей та розробити методичні рекомендації реалізації означеного виду діяльності у закладі дошкільної освіти.

Завдання дослідної частини роботи:

– визначити критерії та рівні оцінювання розвитку дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку;

– підібрати діагностичний інструментарій щодо виявлення рівня організації дослідницької діяльності в екологічному вихованні дітей;

– дослідити сучасний стан організації дослідницької діяльності в екологічному вихованні дітей;

– розробити методичні рекомендації реалізації педагогічних умов організації дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку у екологічному вихованні.

Дослідницька робота здійснювалася на базі закладу дошкільної освіти №13 «Веселка», м. Конотоп. У дослідженні брали участь 25 дітей старшого дошкільного віку, батьки дітей (20 чоловік) та вихователі (7 осіб).

У дослідній роботі ми використовували такі методи:

– емпіричні (опитування, спостереження);

– методи обробки отриманих даних (якісний і кількісний аналіз результатів дослідження, метод наочного представлення результатів).

Вивчення освітнього процесу мало на меті виявлення особливостей побудови освітнього процесу з метою розвитку дослідницької діяльності у дітей старшого дошкільного віку. Відповідно, були визначені наступні напрямки роботи, наведені у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Діагностична карта вивчення особливостей побудови освітнього процесу з розвитку дослідницької діяльності у дітей старшого дошкільного віку

№ п/п	Напрямки діагностичної роботи	Аспекти вивчення	Методи
1	Вивчення календарно-тематичного плану роботи з дітьми	Планування дослідницької діяльності дітей як складової частини освітнього процесу. Форми і зміст роботи по формуванню дослідницької діяльності дітей.	Аналіз календарно-тематичного плану роботи з дітьми.
2	Анкетування вихователів	Знання та рішення педагогами завдань розвитку дослідницької діяльності дітей. Залучення батьків до освітню роботу по формуванню дослідницької діяльності за 3допомогою дослідницької діяльності дітей та батьків. Використання форм та методів освітньої роботи по формуванню дослідницької діяльності.	Анкетування / Анкета «Вивчення участі вихователів у освітній діяльності з проблеми формування дослідницької діяльності дітей 6-7 років»

3	Анкетування батьків	Усвідомлення батьками важливості участі в освітній роботі закладу дошкільної освіти з розвитку дослідницької діяльності дітей. Знання сутності дослідницької діяльності та її значення в пізнавальному розвитку дітей. Уміння організовувати і здійснювати спільну з дітьми пошукову діяльність. Взаємодія з педагогами.	Анкетування / Анкета «Вивчення участі батьків у освітній діяльності з проблеми формування дослідницької діяльності дітей 6-7 років»
4	Діагностика дітей	З метою виявлення рівня сформованості дослідницької діяльності у дітей старшого дошкільного віку.	1) стандартизована анкета «Вивчення пізнавальних потреб дитини старшого дошкільного віку» (В. Юркевич, модифікація і адаптація для дитячого садка); 2) методика «Вибір діяльності» (Л. Прохорової); 3) методика «Радощі й прикрощі» (І. Цвєткової).

Спостереження відповідно вимог означених вище методик проводилося в групі дітей, результати заносилися в таблицю. Рівні і критерії пізнавальної діяльності визначалися сумою балів:

– Високий рівень (25-35 балів) – потреба у пізнавальній діяльності виражена сильно. Дитина старшого дошкільного віку постійно займається розумовою діяльністю. Намагається самостійно знайти відповідь на питання чи загадку. Дослуховує до кінця завдання чи читання книг. З великим бажанням приступає до цікавого заняття з розумовим навантаженням. Задає

питання і чекає відповіді на них. У мовленні присутні логічно вибудовані питання з певної теми.

– Середній рівень (17-26 балів) – потреба в пізнавальній діяльності виражена помірно. Дитина старшого дошкільного віку час від часу займається розумовою діяльністю. На питання чи поставлені загадки відповідає самостійно, якщо легке питання, на більш складні відмовчується або повторює відповідь за іншими. Іноді просить почитати книги, але не завжди дослуховує до кінця. Якщо заняття зацікавило дитину, то з інтересом займається, в основному приступає до розумової діяльності без особливої наполегливості. Іноді задає питання вихователю, але не завжди чекає відповіді. У мовленні спостерігаються послідовні питання з теми вивченого.

– Низький рівень (менше 17 балів) – потреба в пізнавальній діяльності виражена слабо. Дитина старшого дошкільного віку дуже рідко займається будь-якою розумовою діяльністю. Віддає перевагу отримати готову відповідь на поставлене запитання або загадку. Не дослуховує до кінця читання книг. Байдуже приступає до занять, пов’язаних з розумовою діяльністю. Не задає додаткові питання або не чекає відповіді. У мовленні відсутні логічні запитання.

На основі виділених напрямків роботи, методів і засобів вивчення стану організації дослідницької діяльності в екологічному вихованні дітей, нами були отримані наступні результати.

1) Вивчаючи календарно-тематичні плани роботи з дітьми, ми виявили, що педагогами закладу дошкільної освіти у розділі «Ознайомлення з навколишнім світом» прописується робота з екологічного виховання, яка планується в календарно-тематичному плані поквартально. Для спостережень вибираються об’єкти і явища живої і неживої природи. У нормативно у календарно-тематичному плані роботи з дітьми педагогами відображені завдання пізнавального розвитку, вказуються пріоритетні види дитячої діяльності, форми роботи з дітьми. Особливості взаємодії педагогічного колективу з родинами дітей старшого дошкільного віку (принципи, завдання,

умови, загальні вимоги до підготовки батьків до супроводу дитини-дитини старшого дошкільного віку в рамках його траєкторії розвитку). Також прописуються напрямки роботи по залученню батьків в спільні з дітьми види діяльності, надання допомоги у встановленні партнерських взаємин, заохочення активності і самостійності дітей.

Як видно з аналізу документації, педагоги при складанні календарно-тематичного плану не робили акценту на організацію пізнавально-дослідницької діяльності дітей. Організація дослідницької діяльності дітей використовувалася слабо. В загальному робився акцент на залучення батьків для безпосередньої участі або проведення різних розваг, спортивних заходів, і опосередковано для створення стінгазет, збагачення предметного середовища і тощо.

2) Для діагностичної роботи з педагогами було використано метод анкетування, де пропонувалося педагогам середніх, старших і підготовчих груп анкетування на тему «Вивчення участі вихователів у освітній діяльності з проблеми формування дослідницької діяльності дітей 6-7 років»

Важливими аспектами для нас були:

– знання і рішення педагогами завдань розвитку дослідницької діяльності дітей;

– використання форм та засобів розвитку дослідницької діяльності дітей.

– залучення батьків до освітню роботу з розвитку дослідницької діяльності за допомогою спільної діяльності дітей і батьків;

– плановий характер роботи з батьками по залученню в освітню діяльність.

У процесі аналізу відповідей були отримані наступні результати.

Педагоги відзначили, що вирішують завдання розділу «Пізнавальний розвиток», які включають:

– формувати первинні уявлення про себе, інших людей, об’єкти навколишнього світу, вдосконалювати, розвивати допитливість і

пізнавальний інтерес;

– розвивати самостійність, ініціативу творчість в пізнавально-дослідницькій діяльності; розвивати вміння включатися в колективне дослідження;

– розвиток інтересів, допитливості, пізнавальної мотивації.

Педагоги виділяють такі засоби розвитку дослідницької діяльності як: експериментування, спостереження, пізнавальна (пошукова) діяльність, дидактична гра.

У розділі «пізнавальний розвиток» завдання дослідницького характеру прописуються, але пов’язані вони з діяльністю педагога з дітьми.

На питання «Чи залучаєте Ви батьків до вирішення завдання з розвитку дослідницької діяльності дітей?» 20% педагогів відповіли «так, залучаємо», «рідко» відповіли 30%, «не залучаємо» – 50%.

На питання: «Які завдання, пов’язані з організацією дослідницької діяльності дітей, ви пропонуєте?» педагоги відповіли: проведення дослідів – 80%; прочитати разом з дитиною в енциклопедії – 50%, створення проектів – 50%.

У роботі з батьками з метою залучення сімей до організації дослідницької діяльності педагоги найчастіше використовують такі традиційні та інноваційні форми роботи: консультації (80%); індивідуальні бесіди (100%); батьківські збори (100%); наочна агітація (100%); анкетування (80%); домашні завдання (70%); участь в проектній діяльності (50%); конкурси або творчі роботи (100%); екскурсії (20%).

Перераховані форми і методи взаємодії з батьками використовуються педагогами у вирішенні спільних питань виховання та розвитку дітей. Питанням, що безпосередньо стосуються розвитку дослідницької діяльності і розвитку пізнавально-дослідницької діяльності дітей 6-7 років, приділяється недостатньо уваги. Робота не носить плановий характер.

У поняття «дослідницька діяльність» педагоги включають:

– здатність самостійно ставити пізнавальні завдання (30%);

– вміння вирішувати проблемні ситуації (40%);

– дослідні дії, прояв активності дитини через експериментування (40%).

У процесі спільної експериментальної діяльності, повідомляють педагоги, у дітей з'являється інтерес до знань, які вони набувають в процесі цієї діяльності; розвиваються розумові здібності, мислення; експериментування допомагає дитині орієнтуватися в соціальному оточенні.

Відповідь на питання: «Як ви готуєте батьків до здійснення спільної діяльності з дітьми?» викликав у педагогів утруднення: «готуємо» без уточнення відповіли 30%; 10% відзначили, що намагаються заохочувати батьків, викликати у них інтерес до майбутньої діяльності, підказують, як і що потрібно буде зробити; «Важко відповісти» відзначили 60%.

Педагоги також відзначили, що в групах закладу дошкільної освіти для розвитку дослідницької діяльності дітей намагаються створювати відповідні умови. Цьому свідчать: куточок експериментування; створення «Дитячої лабораторії», розвиваючих зон в групі; наявність колекцій, обладнання (мікроскопи, лупи, скельця, неструктуровані матеріали (пінопласт, стружка тощо). При цьому змістом дитячого експериментування стають об'єкти неживої природи (вода, магніти), природний матеріал.

На питання «Чи виникають у Вас труднощі при організації дитячої дослідницької діяльності?» усі педагоги, які брали участь в анкетуванні, зазначили, що виникають. Пов'язані ці труднощі з матеріальною базою (недостатньо обладнання та матеріалів для певної кількості дітей; методичної літератури), не завжди можна провести експеримент з точки зору безпеки, діти старшого дошкільного віку не бачать проблеми, і не мають можливості її вирішити.

На основі якісного аналізу отриманих відповідей відзначимо, що педагоги володіють знаннями завдань загальної освітньої програми розділу «пізнавальний розвиток дитини старшого дошкільного віку», усвідомлюють значущість дослідницької діяльності в розвитку дітей, необхідність

ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з об'єктами навколишнього світу; намагаються організовувати середу групи, але при цьому недостатньо приділяють уваги роботі з батьками з проблеми розвитку дослідницької діяльності дітей. В умовах дитячого садка педагогами організовується самостійне експериментування дітьми з предметами живої і неживої природи, але вибір предметів і дослідів обмежений. Педагоги відзначають слабку методичну підготовку для вирішення даної проблеми.

При вивченні стану досліджуваної проблеми ми також провели анкетування батьків, в якому взяло участь 20 чоловік. Це було обумовлено необхідністю виявлення ступеня обізнаності та зацікавленості батьків в питаннях розвитку дослідницької діяльності у дітей старшого дошкільного віку років.

Найбільш значущими ми виділили такі аспекти:

– усвідомлення батьками важливості участі в освітній роботі закладу дошкільної освіти з організації дослідницької діяльності дітей;

– усвідомлення батьками важливості розвитку дослідницької діяльності дітей;

– знання сутності дослідницької діяльності як якості особистості, особливості дослідницької діяльності та її значення в пізнавальному розвитку дітей;

– вміння організовувати і здійснювати спільну з дітьми пошукову діяльність;

– взаємодія з педагогами у контексті даної проблеми.

Анкетування показало наступні результати.

Поняття «дослідницька діяльність дітей» батьками сприймається як: прагнення дізнатися і вивчати предмети і явища навколишньої дійсності (35%), прояв творчої активності (7%), допитливості (21%). «*Коли дошкільник вивчає світ, розбирає, намагається зібрати щось то, пробує (експериментує), задає питання, ламає, розливає і т.д.*» (відповідь одного з батьків). 21% батьків вважає, що пізнавальна активність дитини 6-7 років «...

виражається в зацікавленій прийнятті інформації, у бажанні поглибити свої знання, у самостійному пошуку відповідей на ці запитання»; формування бажання й уміння вчитися (читати, писати) (42%).

На думку батьків, дослідницька діяльність дітей проявляється в експериментуванні з різними об'єктами: з конструктором (28%), зробленим з різного матеріалу (металевий, пластмасовий, дерев'яний, магнітний), об'єктами живої і неживої природи (36% і 34% відповідно). 29% батьків не виділили конкретний об'єкт для проведення експериментування дитиною, прокоментувавши так: «*Цікаво все, що потрапить під руку*». 8% батьків на дане питання не змогли відповісти.

Більшість батьків (85%) вважає, що процес дослідницької діяльності впливає на дітей позитивно («*Діти старшого дошкільного віку самостійно проходять усі етапи від невдачі до вдалого результату. Дізнаються причини, наслідки та підсумки досліду. Роблять свої висновки*», «*Коли дошкільник самостійно досліджує щось, то їй стає все набагато зрозуміліше*»).

Свою безпосередню участь у експериментуванні з дитиною відзначають 28% батьків, 21% виконує контролюючу і спрямовуючу функцію, 10% підключаються час від часу, у той момент, коли в дитини виникають труднощі. 14% батьків зізналися, що зовсім не беруть участі в пошуковій діяльності своїх дітей. 49% батьків повідомляють, що намагаються створювати вдома умови для проведення дитиною дослідницької діяльності, не конкретизуючи, що саме вони для цього роблять. 25% батьків зізналися, що виникають труднощі, пов'язані підбором змісту дослідницької діяльності .

При цьому, усі опитані батьки відзначили, що намагаються не залишати без уваги бажання дитини дізнатися щось нове, й, коли син або донька звертається з питанням, намагаються розповісти про те, що їхня дитина хотіла дізнатися (70%); знаходять пізнавальну літературу, ігри, (49%); користуються інтернет ресурсами (35%); намагаються разом з дитиною

придумати і організувати експеримент або досвід з об’єктом, який цікавить (42%); разом розмірковуючи, намагаються підвести дитину до прояву самостійності в пошуку відповіді на поставлене запитання (90%); пропонують подумати самому (57%); просять вихователів відповісти на питання дитини (14%).

На допомогу, що надається зі сторони педагогів закладу дошкільної освіти з даної проблеми вказали 30% батьків. Вони відзначили, що вихователі проводять консультації (14%), бесіди, дають поради з теми, яка вивчається (21%), допомагають підібрати ігри (12%). 7% батьків відповіли, що розмірковували над цим питанням.

На уточнення питання «Яку допомогу Ви хотіли б отримати від працівників дитячого садка з даної проблеми?» батьки не дали чіткої відповіді. У коментарях йшлося про те, що батьків усе влаштовує (14%), що вони згодні отримувати будь-яку допомогу (14%), звернуться за допомогою у разі виникнення питань (проблем) (7%). 14% на питання не відповіли.

35% батьків обізнані про те, що згідно нормативним документам, у дошкільній освіті присутнє положення, у якому участь батьків розглядається як складова частина освітнього процесу, але відповідаючи на питання: «Чи вважаєте Ви, що повинні брати участь в освітній роботі закладу дошкільної освіти з розвитку дітей» – позитивно («так») відповіли 13%, «важко відповісти» – 43%, «цим повинен займатися фахівець» – 38%, проігнорували відповідь на питання 6%.

Таким чином, вивчаючи результати анкетування батьків, з’ясовано: недостатня сформованість знань з проблеми розвитку дослідницької діяльності дітей; батьки не враховують важливість ролі дорослого (усвідомлення власної позиції) у розвитку дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку; відзначається низький рівень готовності до участі в дослідницькій діяльності дошкільників, її організації та здійсненні.

Аналіз результатів дозволяє зробити висновок, що невисокі результати діагностики дослідницької діяльності дітей обумовлені наступними

особливостями педагогічної практики: більшість педагогів і батьків не цінують важливість дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку як інтегративної якості особистості, знання про форми та засоби розвитку дослідницької діяльності недостатнє; предметно-розвиваюче середовище недостатньо оснащене, низька матеріальна база для розвитку дослідницької діяльності дітей; батьки не завжди готові брати участь у спільній з дитиною дослідницькій діяльності в зв'язку з недостатніми знаннями, пов'язаними з вибором об'єктів, методів і прийомів по взаємодії з дітьми в даній області, засобів і способів пізнання; взаємодія педагогів з батьками носить випадковий характер і не передбачає спеціальну підготовку батьків до спільної дослідницької діяльності з дітьми;

Таким чином, результати дослідження, доводять необхідність підвищення ефективності роботи з організації дослідницької діяльності дітей у закладі дошкільної освіти, а також розробки форм залучення батьків в процес організації спільної дослідницької діяльності, що сприятиме гармонійному розвитку дослідницької діяльності дітей.

Перейдемо до аналізу отриманих результатів сформованості дослідницьких умінь у дітей старшого дошкільного віку.

На підставі проведеного нами аналізу психолого-педагогічної та методичної літератури (В. Маршицька [45], Т. Шумей [79]) виділено критерії та рівні оцінювання розвитку дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку, представлені у табл. 2.2)

Розглянемо результати вивчення пізнавальних потреб дитини старшого дошкільного віку за методикою В. Юркевич (мотиваційний критерій).

Кількісний та якісний аналіз показав, що високий рівень розвитку пізнавальних потреб мають 28% дітей: вони можуть довго займатися розумовою діяльністю, намагаються самостійно знаходити відповіді на питання, отримують задоволення від інтелектуальних занять, задають питання (прослідковується зв'язок питань віднесених до однієї теми й не йдуть поки вихователь не дасть відповіді на них).

Таблиця 2.2

Критеріально-рівнева шкала розвитку дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку (за В. Юркевичем [54])

Критерії та показники	рівні		
	високий	середній	низький
Мотиваційний (бажання дитини старшого дошкільного віку вести дослідницький пошук вирішення проблеми і проявом наполегливості в досягненні мети)	Активно досліджує, проявляє інтерес до проблеми, наполегливий, досягає поставленої мети. Отримує адекватний результат, висловлює емоційне задоволення, бажання продовжити експериментування.	Діє непослідовно, недостатньо ефективно, отримує частковий результат. Відсутня націленість на результат і спроби попереднього планування дій.	Включається в проблемну ситуацію, але активність швидко згасає.
Операційний (уявлення дитини старшого дошкільного віку про можливі способи і засоби здійснення дослідницького пошуку вирішення проблем)	Має різноманітні варіанти, як вирішити проблему, і якими засобами це здійснити.	Має деякі уявлення про вирішення проблеми, але не завжди вірно підбирає засоби.	Боїться проявити самостійність і ініціативу в виборі способу дій.
Організаційний (досвід практичного використання дитиною старшого дошкільного віку дослідницьких умінь, пошукових дій і комбінаторного перебору варіативних способів).	Самостійно розгортає пошукову діяльність, як практичні, пробують дії, спрямовані на з'ясування нових властивостей об'єкта.	Розгортає пошукову діяльність, але не вистачає практичного досвіду. Потрібна допомога вихователя.	Діє безладно, дослідницький пошук замінюється ігровим маніпулюванням.

Середній рівень розвитку пізнавальних потреб у 48% дітей старшого дошкільного віку. Даний рівень свідчить про сформованість пізнавальних потреб, бажання час від часу займатися інтелектуальним заняттями пов'язаними з розумовою напругою, проте, дошкільники даного рівня не постійно позитивно реагують на цікаве заняття. У процесі читання книги педагогом дані діти старшого дошкільного віку іноді відволікаються і не дослухувати до кінця. На загадки вихователя намагаються дати відповідь самостійно, але в основному чекають, коли відповідь дадуть інші дошкільники. Самостійно задають питання, але не завжди чекають відповіді.

До низького рівня сформованості пізнавальних потреб віднесено 24% дітей старшого дошкільного віку. дана категорія дошкільників не цікавиться інтелектуальними заняттями. На загадки вихователя намагаються отримувати готові відповіді від інших дітей. Не хочуть дослухувати до кінця читання книг, мотивуючи це втомою. До цікавих занять, пов'язаних з розумовою діяльністю байдужі. Задають питання, але, не чекаючи відповіді, йдуть. У мовленні не присутні логічні питання.

Результати за методикою «Вивчення пізнавальних потреб дитини старшого дошкільного віку» представлені в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Результати вивчення пізнавальних потреб дітей старшого дошкільного віку, у % (мотиваційний критерій)

Рівні	**Результати**
Високий рівень	28
Середній рівень	48
Низький рівень	24

Для наочності отримані результати представлені на діаграмі (див. рис. 2.1).

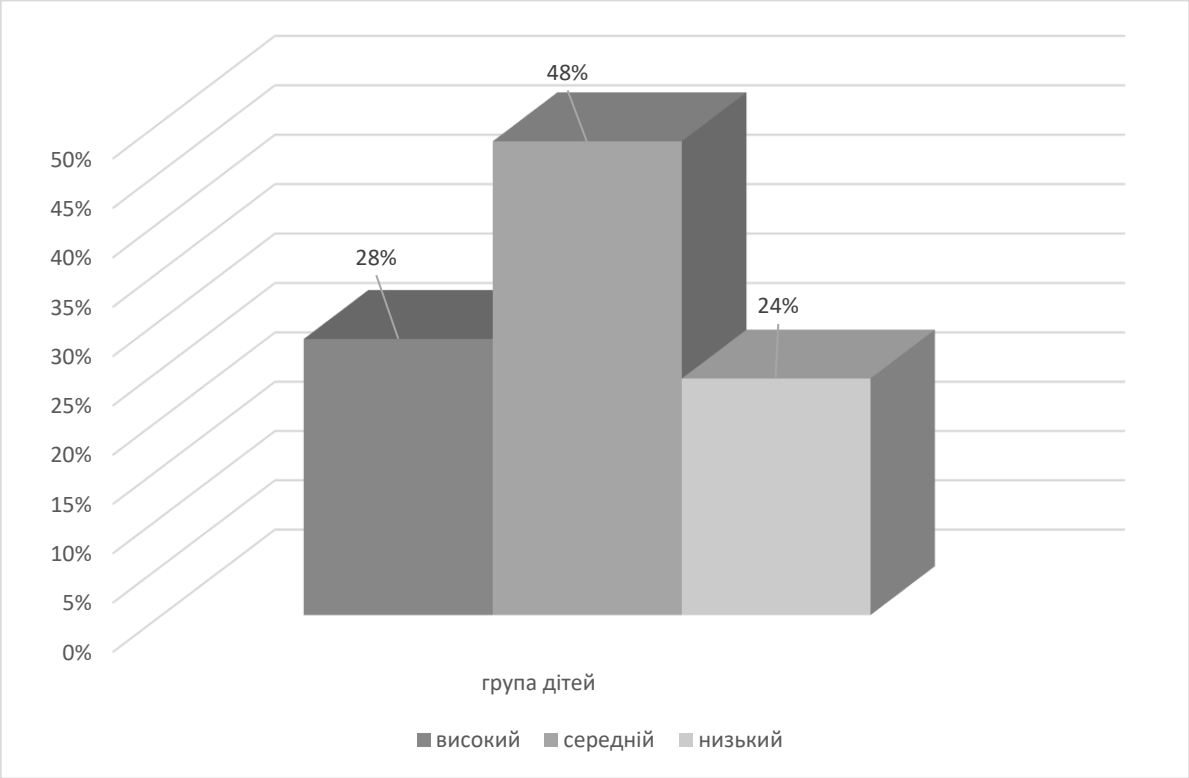

Рис. 2.1. Результати вивчення пізнавальних потреб дітей старшого дошкільного віку (мотиваційний критерій), у %

Таким чином, результати за методикою «Вивчення пізнавальних потреб дитини старшого дошкільного віку» (В. Юркевич), дозволила нам визначити, що в експериментальній групі пізнавальні потреби нижче, ніж у контрольній. Тому необхідно створити умови для підвищення мотивації у дітей експериментальної групи до розвитку пізнавальної діяльності.

На наступному етапі дослідної роботи з дітьми дошкільного віку було застосовано методику «Вибір діяльності» Л. Прохорової, у процесі безпосереднього експериментування в діяльності дітей (операційний критерій).

За умовами методики «Вибір діяльності» (Л. Прохорова) [54] дітям старшого дошкільного віку запропонували розглянути картинки із зображенням дітей, що займаються різними видами діяльності: ігрова, читання книг, образотворча, дитяче експериментування, робота в куточку природи, конструювання. Потім експериментатор (педагог) пропонував

обрати ситуацію, в якій хотіла б опинитися дитина старшого дошкільного віку.

З'ясувалося, що 27% дітей старшого дошкільного віку віддали перевагу ігровій діяльності. Читання як провідну діяльність обрало – 14% учасників дослідження, образотворчій діяльності надали перевагу 17% опитаних. Експериментальною діяльністю займалися б 10% дітей. Зацікавилися роботою в куточку природи 7% дітей. Конструювання цікавить – 25% дітей старшого дошкільного віку.

Для наочності отримані результати представлені на діаграмі (див. рис. 2.2).

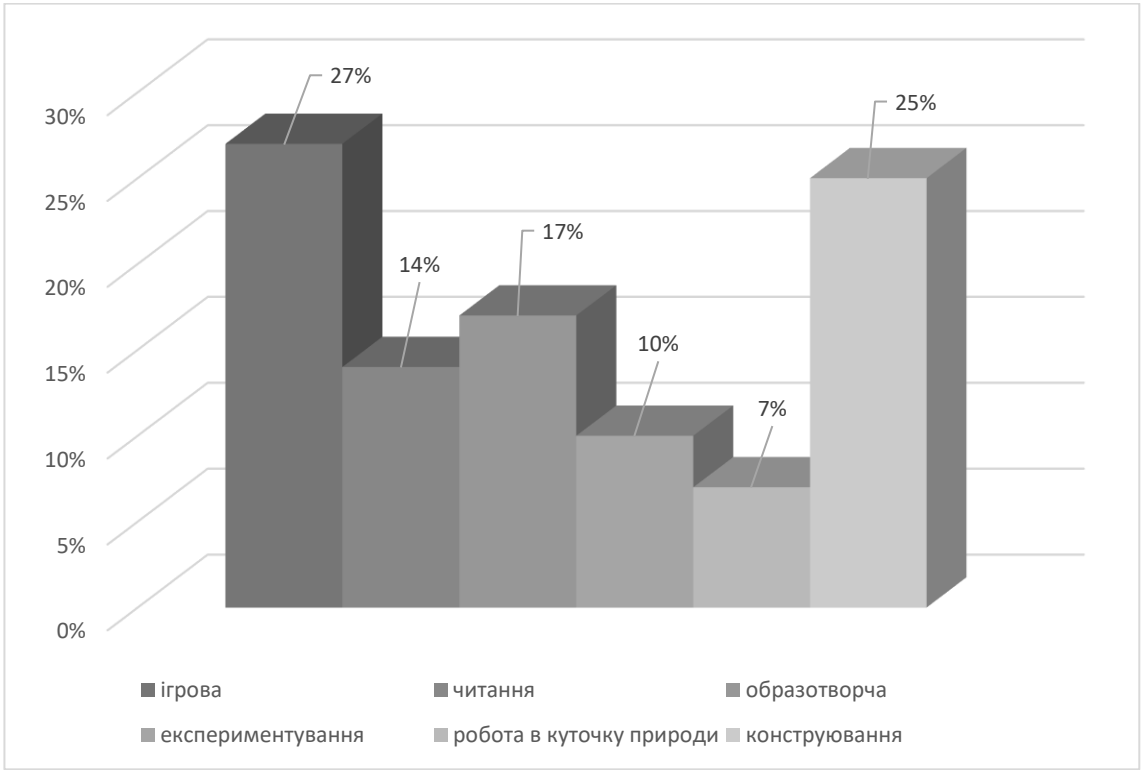

Рис. 2.2. Результати методики «Вибір діяльності» дітей старшого дошкільного віку (операційний критерій), у %

Таким чином, з отриманих результатів бачимо, що діти старшого дошкільного віку обрали експериментальну діяльність, читання та роботу в куточку природи найменшу кількість, що свідчить проте, що в групі у недостатній мірі створені умови для організації дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку.

Для більш детального розгляду вихідного рівня сформованості дослідницької діяльності використовували методику «Радості і прикрощі» (І. Цвєткової) (організаційний критерій) [54].

Згідно методики, опитування дітей проходило по завершенню занять дослідно-експериментального характеру, після яких дитині старшого дошкільного віку задавалися питання:

– Що тобі найбільше сподобалося під час заняття?
– Коли під час заняття ти відчував радість?
– Коли під час заняття ти засмутився?
– Що саме тебе найбільше засмутило під час заняття?

Відповіді дітей відображено на діаграмі 2.3.

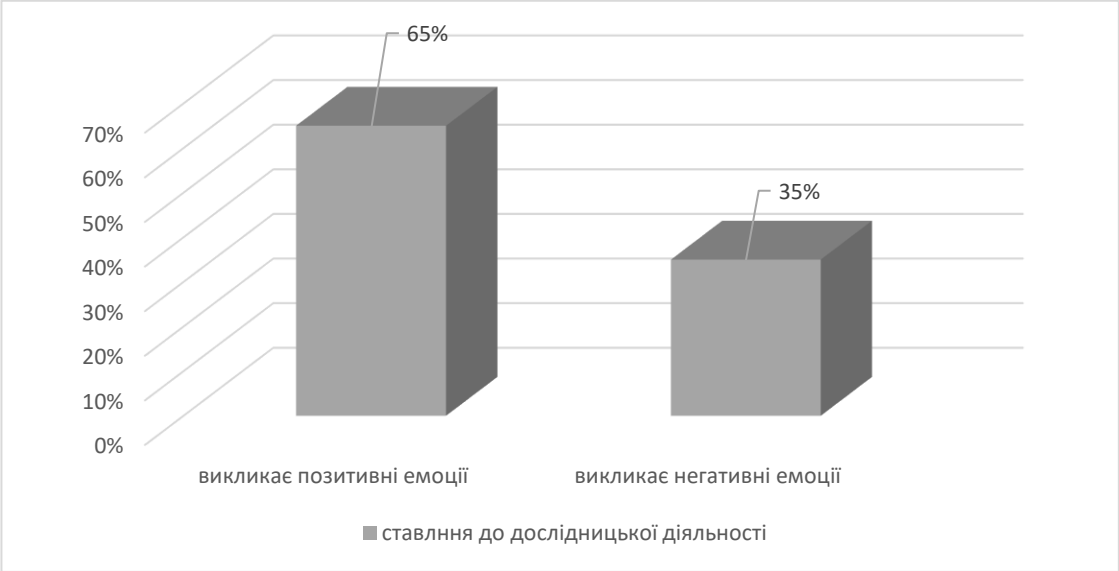

Рис. 2.3. Результат виявлення дослідницької діяльності в системі ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку (організаційний критерій), у %

За спостереженнями за дітьми у процесі дослідницької діяльності нами з'ясовано, що уміння аналізувати проявило 56% дітей. У той час як незадоволення від невпевненості в собі відчували 44% дітей. Радість від спілкування з дорослими і однолітками під час дослідницької діяльності дітей отримали 56%. Засмутило те, що не почули пояснення вихователя через

відволікаючого сусіда чи інші перешкоди 44% дітей. Задоволення від процесу дослідницької діяльності отримали 60% дітей. 40% дітей були не задоволені процесом дослідницької діяльності через не розуміння, що від них вимагають і не бажання діяти. Результатом своєї діяльності залишилися задоволені тільки – 56%, так як були уважні і зосереджені. 44% дітей залишилися незадоволені результатом з різних причин: не змогли довести правильність свого припущення, не встигли завершити свою діяльність, хтось розлив воду і залив листок із записом, зламався олівець, не вийшло замалювати і не став продовжувати, не змогли придумати з якими матеріалами можна провести такий же досвід.

Узагальнені дані (за середнім арифметичним) відповідно до критеріїв (мотиваційний, операційний, організаційний) та рівнів (високий, середній, низький)) сформованості дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку подано у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Оцінка рівня сформованості дослідницьких умінь дітей старшого дошкільного віку за критеріями та рівнями

№ п/п	Учасник дослідження	Якісний аналіз в балах			Загальний бал	Рівень сформованості дослідницьких умінь
		І Критерій мотиваційний	ІІ Критерій Операційний	ІІІ Критерій Організаційний		
1	дитина 1	3	3	3	3	Високий
2	дитина 2	3	3	3	3	Високий
3	дитина 3	2	3	2	2	Середній
4	дитина 4	3	3	3	3	Високий
5	дитина 5	3	3	3	3	Високий
6	дитина 6	2	2	2	2	Середній
7	дитина 7	2	2	2	2	Середній
8	дитина 8	3	2	2	2	Середній
9	дитина 9	1	1	2	1	Низький
10	дитина 10	1	2	1	1	Низький

11	дитина 11	2	2	2	2	Середній
12	дитина 12	2	1	1	1	Низький
13	дитина 13	2	2	2	2	Середній
14	дитина 14	2	3	2	2	Середній
15	дитина 15	2	2	2	2	Середній
16	дитина 16	1	1	1	1	Низький
17	дитина 17	2	1	2	2	Середній
18	дитина 18	2	2	2	2	Середній
19	дитина 19	1	2	1	1	Низький
20	дитина 20	2	2	2	2	Середній
21	дитина 21	2	2	2	2	Середній
22	дитина 22	3	3	3	3	Високий
23	дитина 23	2	2	2	2	Середній
24	дитина 24	1	2	1	1	Низький
25	дитина 25	2	2	2	2	Середній

Узагальнені дані (за середнім арифметичним) сформованості дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку подано у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Узагальнені результати сформованості дослідницьких умінь дітей старшого дошкільного віку за критеріями та рівнями, у %

Група	рівні		
	високий	середній	низький
Діти старшого дошкільного віку	20	56	24

Кількісний та якісний аналіз, показав, що до високого рівня сформованості дослідницьких умінь віднесено 20 % дітей. Дошкільники цього рівня віддають перевагу дослідницькій діяльності. Дошкільники проявляють інтерес до проблемного навчання, з цікавістю підходять до поставленої задачі, активно прагнуть до вирішення проблеми, аналізують початковий стан ситуації, висловлюють припущення щодо способів її рішення. Їхня дослідницька діяльність приймає форму практичної, вони пробують дії, спрямовані на виявлення нових властивостей об’єкта і т.д.

Дошкільники виявляють наполегливість, отримують результат, висловлюють емоційне задоволення, бажання продовжити експериментування [54].

Для більшої наочності представимо результати на діаграмі (див. рис. 2.4).

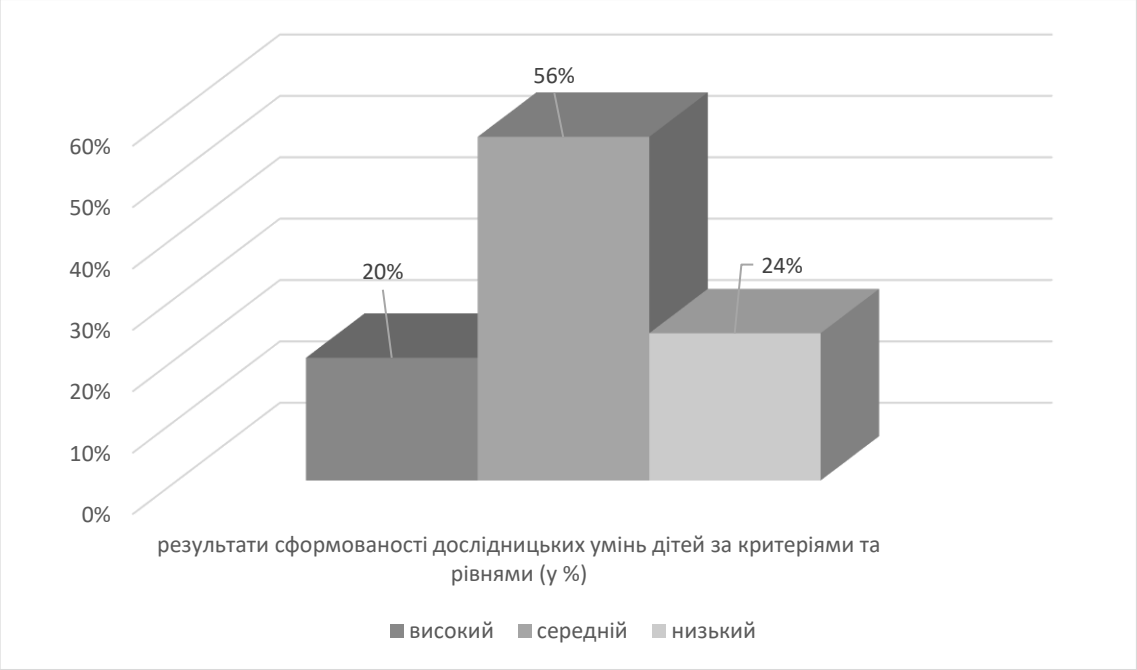

Рис. 2.4. Результат сформованості дослідницьких умінь дітей старшого дошкільного віку, у %

До середнього рівня віднесено 56% дітей. Дошкільники цього рівня отримуючи завдання беруться за пошукові дії, але непослідовно, недостатньо ефективно, отримують частковий результат. У них відсутня націленість на результат і спроби попереднього планування дій. Діти старшого дошкільного віку розуміють, що не можуть вирішити задачу до кінця і засмучуються. Мотивація, прагнення до репродуктивного виду діяльності врівноважені з інтересом до діяльності дослідницького характеру. Бажання до вирішення дослідницьких завдань простежується епізодично. Дитина старшого дошкільного віку цього рівня не володіє прийомами саморегуляції, тобто прийомами планування і самоконтролю.

З низьким рівнем виявилося – 28% дітей. Діти старшого дошкільного віку включаються в проблемну ситуацію, але їхня активність швидко згасає.

Вони бояться проявити самостійність та ініціативу у виборі способу дії, не можуть висунути гіпотезу і обґрунтувати її. Дошкільники діють хаотично, переводять експериментальну ситуацію в ігрову, тобто дослідницький пошук замінюється ігровим маніпулюванням. Дітей цього рівня здатні залучити лише яскраві факти, ефектний досвід. За своєю ініціативою не прагнуть до самостійних дій, до пошуку пояснення і доказів фактів, явищ. Дітей характеризує оволодіння елементарними операціями аналізу-синтезу, які дозволяють розкрити лише зовнішні ознаки, зв'язку об'єкта дослідження. Дитина старшого дошкільного віку цього рівня не володіє прийомами саморегуляції.

Таким чином, використання діагностичних методик додало можливість нам виявити, що рівень організації дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку в основному знаходиться на низькому і середньому рівнях. Це підтверджує наше припущення, що в групі мало приділяється уваги дослідницькій діяльності дітей, отже, необхідно створити особливі педагогічні умови. Дошкільники не завжди діють послідовно, досить ефективно, отримуючи при цьому частковий результат або зовсім не отримують його. Можуть сформулювати висновки самостійно або за наведеними питаннями, аргументують свої судження і користуються доказами за допомогою дорослого. У дошкільників відсутні націленість на результат і спроби попереднього планування дій, уміють користуватися доказами, але не завжди повно і логічно. Висувають гіпотези, частіше за допомогою педагога. Постановка мети для них є проблемою. Якщо розуміють, що не можуть вирішити задачу до кінця то засмучуються. Діти не завжди досягають результату самостійно, частіше за допомогою дорослого. У зв'язку з цим наступним етапом нашої роботи стала розробка методичних рекомендації реалізації педагогічних умов організації дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку шляхом залучення до екологічного виховання.

2.2. Реалізація педагогічних умов організації дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку в екологічному вихованні

Результати наведеної в підрозділі 2.1 діагностики слугують основою реалізації педагогічних умов організації дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку у екологічному вихованні.

У нашій роботі були виділені наступні педагогічні умови організації дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку у екологічному вихованні:

1) організація спостережень дітей старшого дошкільного віку за об’єктами та процесами природи;

2) використання на заняттях з дітьми старшого дошкільного віку завдань з формування причинно-наслідкових зв’язків при вивченні природних процесів і явищ, порівняння й класифікацію природних об’єктів;

3) залучення дітей старшого дошкільного віку до дослідницької діяльності з дослідження природних процесів і явищ.

Основні завдання, які потрібно вирішити в ході реалізації педагогічних умов :

– активізація інтересу до пізнання;

– розширення кругозору, збагачення уявлень про різні сторони дійсності, формування початкової та достовірної, з точки зору природничих наук картини світу;

– розвиток і активізація самостійної пізнавальної діяльності дошкільників, що сприяє освоєнню програмного змісту методом відкриттів в умовах екологічного виховання;

– розвиток дослідницьких умінь у дітей старшого дошкільного віку, прищеплення культури спільної (дітей старшого дошкільного віку, батьків, педагогів) дозвільної діяльності;

– активізація проявів естетичного і цілісного ставлення до дійсності за допомогою різноманітної діяльності, підтримка суб'єктності дошкільників (переваг, інтересів, самостійності, ініціативності.).

Робота на даному етапі реалізовується за моделлю освітнього процесу:

– спільна партнерська діяльність дорослих і дітей;

– вільна діяльність дітей старшого дошкільного віку в умовах створеного предметно-розвивального середовища з наданням вибору діяльності дітьми.

Розглянемо особливості реалізації першої педагогічної умови, а саме: організація спостережень дітей старшого дошкільного віку за об'єктами та процесами природи.

Аналізуючи тематичні плани вихователів закладів дошкільної освіти за темами дослідницької діяльності зазвичай проводяться дослідження властивостей води і повітря, піску і глини, які можна доповнити знаннями про метали (алюміній, сталь, чавун) і неметали (наприклад, деревина, гума і пластмаса). На жаль, вивчення живої природи в закладі дошкільної освіти обмежена рослинним світом: восени – спостереження за листопадом і зміною зовнішнього вигляду дерев; взимку – спостереження за процесом вирощування зеленої цибулі (горох, боби і т. п.); навесні – спостереження росту рослин на ділянці групи (посадка і поливання квітів, розпушування землі, клумби) [67].

Особливо відзначимо складності вивчення в реальності тваринного світу. У групах закладу дошкільної освіти мати «живий куточок» інколи забороняється (хоча в літературі зустрічається інформація про їхню наявність у дитячих садах), тому спостереження поведінки тварин, птахів і плазунів здійснюється в основному в домашніх умовах. Тим не менш, є ще можливість розширення уявлень дітей старшого дошкільного віку про живу природу. За останнє десятиліття стали поширеними контактні зоопарки, які створюються в різних районах великих міст. Відвідування доцільно рекомендувати батькам дітей старшого дошкільного віку, так як на відміну

від великого зоопарку, тут дошкільники можуть не тільки спостерігати за тваринами і птахами, але і годувати тварин спеціальними кормами, призначеними для даного виду тварин.

Через означені вище причини, на практиці, на заняттях з організації дослідницької діяльності акцент робиться на вивченні об'єктів живої природи. Вчені-методисти (А. Богуш, Н. Гавриш) відзначають причини вибору фізичних об'єктів і явищ для організації дослідницької діяльності: «Світ фізичних явищ, що оточують дитину, дає можливості для систематичного розвитку здібностей до перетворення як компоненту загальних розумових здібностей. До змісту фізичних явищ були віднесені процеси, які дитина старшого дошкільного віку безпосередньо постійно споглядає у повсякденному житті та відображають три стани речовин (тверді, рідкі, газоподібні), й їхні переходи, теплові явища, тиск рідин і газів» [8, с. 15].

Вважаємо, що організація спостережень дітей старшого дошкільного віку за об'єктами та процесами природи не повинна обмежуватися лише діяльністю в закладі дошкільної освіти. Особливо в умовах карантину, педагог може запропонувати батькам створити «Домашню лабораторію», куточок, де дитина старшого дошкільного віку могла б самостійно або з незначною допомогою дорослого здійснювати свої відкриття.

З метою ознайомлення батьків з завданнями з формування розуміння причинно-наслідкових зв'язків при вивченні природних процесів і явищ, порівняння й класифікацію природних об'єктів електронною поштою педагог розсилає відео-повідомлення з теми «Як розвивати дослідницькі вміння дошкільників у сім'ї». Батьки в індивідуальному порядку, залежно від наявності вільного часу, можуть ознайомитися з повідомленням.

Наступним етапом є проведення практикуму з батьками на тему «Вдома не нудьгуємо, досліди плануємо». На даному практикумі батькам пояснюють, як організовується дослідницька діяльність з дітьми в умовах закладу дошкільної освіти через презентацію, а також дають можливість

самим спробувати провести нескладні експерименти. Батькам повідомлялося, що експерименти бувають не тільки практичними з реальними об'єктами, а й науковими. У проведенні таких експериментів дослідник подумки уявляє кожен крок свого уявного досліду з об'єктом і може побачити результати цих дій і зробити висновки.

Батькам пропонується ігрове завдання «Пригоди на морському дні» з використанням відповідного макета. Усім учасникам пропонується на підводному човні спуститися на морське дно і дізнатися що ж там відбувається, які жителі живуть, в яких умовах. Оскільки, безпосередньо досліджувати цей об'єкт (морське дно) ми не можемо, тому вирушаємо у віртуальну подорож. Всю необхідну інформацію учасники знаходять за допомогою книг, ілюстрацій, спогадів (наявних уявлень). У ході виконання дослідження, свої враження учасники відображають за допомогою малюнків, з яких складають альбом «Морські пригоди». Так само в ході виконання вправи учасникам пропонується фіксувати те, що вони побачили, дізналися (корисну інформацію), іншими словами, структурувати отриманий матеріал у ході дослідження за допомогою символів (геометричні фігури, символічні зображення предметів (умовні позначення, силуети, контури, піктограми), силуетні й предметні картинки).

У кінці зустрічі учасникам пропонується пам'ятки про те, як удома можна проводити міні дослідження.

З метою ознайомлення батьків із засобами і способами отримання нової інформації про об'єкт, що вивчається (на матеріалі неживої природи) пропонується проведення відеопрактікуму з теми «Як навчити дітей старшого дошкільного віку використовувати різні засоби і способи дослідження». Електронною поштою педагог розсилає відеопрезентацію з коментарями.

Щоб підтримувати інтерес у дітей старшого дошкільного віку до дослідницької діяльності батькам рекомендовано створити вдома куточок екологічного виховання під назвою «Домашня лабораторія». Відомо, що

знайомство з будь-яким об’єктом дає найкращий результат, якщо носить дієвий характер. Необхідно дати дітям можливість «діяти» з досліджуваними об’єктами навколишнього світу (зокрема з матеріалами неживої природи).

З метою навчання батьків створенню предметно-розвивального середовища вдома проводиться відео-майстер-клас «Як організувати куточок маленького дослідника». Батькам пропонується ознайомитися з текстовим описом (рекомендаціями) зі створення предметно-розвивального середовища в домашніх умовах. А також пропонується переглянути відеоролик, в якому один з батьків групи ділитиметься досвідом створення такого куточка у себе вдома.

Перейдемо до розгляду наступного етапу роботи.

І етап – основний. Мета: розвиток дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку за допомогою залучення батьків в освітній процес.

Розвитку дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку як інтегративної якості особистості відбувається як освоєння її компонентів (мотиваційного, діяльнісного) у процесі дослідницької діяльності, яка в нашому випадку реалізовується як спільна діяльність батьків і дошкільників.

Дослідницька діяльність дітей старшого дошкільного віку – це діяльність, спрямована на вивчення оточуючого світу, отримання нових відомостей, знань, вражень, що сприяє розвитку і індивідуалізації особистості [18]. Дитину важливо навчити орієнтуватися в інформаційному просторі, проявляти самостійність в пошуку і інтегруванні набутих знань. Для цього необхідно сформувати у дітей старшого дошкільного віку практичні вміння, спрямовані на отримання інформації про досліджуваний об’єкт за допомогою різних способів і засобів пізнання.

З цією метою нами були підібрані завдання і питання, що дозволяють використовувати той чи інший спосіб пізнання, засновані на вже наявних уявленнях про матеріали неживої природи. Так, дошкільнику пропонувалося дізнатися «Як працює вітряк? Як можна використовувати силу вітру? Щоб

відповісти на ці питання дитина старшого дошкільного віку зі своїми мамою або татом (або іншим дорослим) повинні були скористатися науковою літературою (це могла бути книга, енциклопедія, пізнавальний журнал, робочий зошит з дослідно-експериментальної діяльності) і знайти необхідну інформацію. Виконуючи такі завдання, у дітей старшого дошкільного віку формуються вміння: знаходити інформацію в літературному джерелі, використовуючи зміст книги, розглядати ілюстрації, висувати гіпотези, читати пізнавальні тексти, робити висновки.

У сучасному світі для швидкого пошуку відомостей широко використовується інтернет. За допомогою даного засобу формуються такі вміння, як: уміння знаходити текстову, аудіо-, відеоінформацію, спостерігати, робити висновки. Наприклад, для того щоб дізнатися що приховує вода, як здійснюється кругообіг води в природі, батьки з дітьми мають знайти і подивитися відповідні за назвою мультфільми чи фільми [18].

З метою розвитку (збільшення, розширення) кола символічних уявлень дошкільників, використовувалося моделювання вже знайомих предметів. Дитина старшого дошкільного віку, яка володіє формами наочного моделювання, може, вирішуючи задачу, застосовувати знайомі наочні моделі, за допомогою яких представляти почуту розповідь. Тим самим, у дитини формуються вміння розумового характеру, спрямовані на отримання та осмислення інформації про об’єкт пізнання, вміння планувати й здійснювати діяльність за рішенням пошукових завдань, вміння передбачати можливі результати цих дій, що, у свою чергу, свідчить про високий рівень розвитку здібностей. Для закріплення набутих знань діти виконують завдання в робочих зошитах, висловлювали припущення.

З метою збагачення предметно-розвивального середовища створюється куточок ігротеки для батьків і дітей старшого дошкільного віку «Юний дослідник». У даній ігротеці розміщуються блоки «Чомучка», «Розглянь-прочитай», «Розумні машини».

Таблиця 2.6

Зміст куточка з організації дослідницької діяльності для батьків і дітей старшого дошкільного віку «Юний дослідник» (за Н. Пастушенко [54])

Блок	Зміст
Блок «Чомучка»	спрямований на формування вміння ставити пізнавальні питання про досліджувані об'єкти, а також питання, пов'язані з вирішенням пошукових завдання. Батькам з метою тренування пропонується вдома з дітьми пограти в ряд ігор даного куточка, які розсилаються по електронній пошті чи у месенджери.
Блок «Розглянь-прочитай»	спрямований на формування практичних умінь знаходити інформацію, якої бракує про досліджуваний об'єкті з книг, журналів, робочих альбомів (зошитів). Дітям та батькам пропонується виконати завдання, які вони могли знайти в куточку.
Блок «Розумні машини»	спрямований на формування вміння знаходити інформацію, звертаючись за допомогою до інтернету.

Результатами опрацювання блоків куточка «Юний дослідник» є презентація результатів дослідницької роботи, з можливою демонстрацією малюнків або практичних дій (дослідів).

Вирішення завдання по формуванню досвіду дослідницької діяльності реалізується за допомогою завдань, що сприяють екологічному вихованню. Перш ніж виконати певне завдання, дошкільники здійснюють міні дослідження, визначають місця походження, способи використання того чи іншого матеріалу (вода, повітря, каміння та ін.), знаходять цікаві факти про об'єкти неживої природи. На основі наявних знань знаходять способи вирішення поставлених завдань, проводять досліди, експерименти, створюють моделі.

У ході виконання завдань діти старшого дошкільного віку спираються на вже освоєні способи і засоби отримання відомостей про досліджуваний об'єкт для вирішення поставленого завдання, навчаються визначати (намічати) стратегію пошуку і здійснювати її на практиці.

Оскільки, дослідницька діяльність дітей старшого дошкільного вік повинна організовуватися як компонент освітнього процесу закладу дошкільної освіти та передбачати партнерську позицію суб'єктів освітнього процесу, то на основі завдань і змісту календарно-тематичного плану реалізації екологічного виховання був розроблений перспективний план дослідницької діяльності. Приблизний зміст представлено в додатку (Додаток Д).

Розглянемо приклад деяких занять дослідницької спрямованості означеного перспективного плану: у квітні визначено декілька тем дослідницької діяльності: «Земля-годувальниця», «Розсортуємо сміття», «Якщо закопати в землю сміття, що станеться?». Щоб діти змогли виконати експеримент у групі самостійно, дітям і батькам заздалегідь давалося завдання: фронтально – у куточку батьків, у вигляді коротких записок, з проханням заглянути на електронну пошту і подивитися завдання там; індивідуально – при безпосередньому контакті або в конвертику, з вкладеним алгоритмом і піктограмами.

Крім того, після проведення освітньої діяльності, передбачається, що батьки разом з дітьми і вихователем підуть на ділянку, виберуть місце для посадки трави, визначать, чи вистачає в ґрунті всіх необхідних речовин, при необхідності додадуть відсутні (пісок, органічні речовини і т.п.) і посадять траву.

Визначено форми залучення батьків в дослідницьку діяльність: доручення, пов'язані з організацією освітнього процесу до структурних частин і до тем освітньої діяльності наведені в табл. 2.7.

При цьому важливо навчати дітей старшого дошкільного віку поведінці під час дослідницької діяльності й передбаченню ймовірних небезпек. Так розроблялася пам'ятка «Безпечне дослідження», де прописувалися правила, а для дошкільників замальовували символи (алгоритми), що дозволяють або забороняють певні дії.

Таблиця 2.7

Форми роботи з батьками у процесі організації дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку (за О. Гладченко [18])

Назва	Зміст
За охопленням батьків	фронтальні, підгрупові, індивідуальні. За способом встановлення контакту педагога з батьками: безпосередній контакт педагога і батьків, використання наочно-друкованих засобів, використання групового поштової (електронної) скриньки.
За місцем здійснення діяльності	в умовах закладу дошкільної освіти (індивідуальні бесіди, доручення, консультації індивідуальні й групові, інформаційні листи, буклети, ігротеки); у домашніх умовах (електронні ресурси, комп'ютер, інтернет пошта).

Рекомендуємо батькам (з метою стимулювання дослідницької діяльності дітей в створених умовах дому) з їхніми дітьми старшого дошкільного віку використовувати такі методичні прийоми як надання підтримки, часткове або повне спільне виконання завдання; використання уточнюючих питань, вказівок і т.д. При проведенні простих дослідів з використанням матеріалів неживої природи можна використовувати ігрове або побутове обладнання. На допомогу батькам для проведення нескладних проб в повсякденному житті складалася серія ігрових завдань, дослідів.

Якщо ж дитині старшого дошкільного віку до вподоби виконання важких завдань, то такий вид діяльності передбачав спільну роботу з дорослим (батьки, старші брати і сестри та ін.), спрямовану на вирішення складних завдань, що включають причинно-наслідкові зв'язки. Це серія пошукових завдань, за допомогою яких перевіряється припущення (гіпотеза експерименту). Така дослідницька діяльність здійснюється поетапно. Починається з розгляду того явища, тих питань, які з'являються у дошкільника в його діяльності. У процесі обговорення питань формулюється пізнавальне проблемне завдання, що вимагає встановлення причин, зв'язків і

відносин між явищами, що вивчаються, іншими словами, ставилася проблема. Наприклад, дитина старшого дошкільного віку (чи дорослий в присутності дитини) вдома, граючи з магнітним конструктором, створював нові форми, фігури. Випадково при розборі деталей магнітні кульки розсипалися й частина з них потрапила у вазу з квітами. Виникало питання: «Як дістати кульки (деталі) з вази не чіпаючи квіти і не опускаючи руки в посудину з водою?».

Далі, у результаті аналізу проблемної ситуації й усвідомлення пізнавальної задачі дошкільник спільно з батьками (або самостійно) висуває припущення (міркування) про можливі причини спостережуваних явищ, шукає шляхи вирішення проблеми. На даному етапі важливо, щоб дорослий, який перебував з дитиною, постарався обговорити всі виникаючі припущення у дитини. Перевірка припущень здійснюється в процесі спостережень. Організовуючи пошукову діяльність, слід також спиратися на наявний у дошкільників досвід, створювати умови, що сприяють переносу вже засвоєних знань і умінь в нову ситуацію («Ти вже так робив раніше?», «Поміркувати, що може зараз стати нам у пригоді?»).

На заключному етапі йде спільне обговорення отриманих результатів, формулювання висновків.

Створюючи предметно-розвиваюче середовище вдома, стимулюючи пізнавальну активність дитини, рекомендується купувати (або мати) різні прилади, пізнавальну, художню літературу, наочний матеріал сучасні розвивальні іграшки, організовуючи з їхньою допомогою експериментування, дослідницьку роботу, розширюючи знання про неживу природу. Багаж знань, набутий у результаті особистого дослідницького пошуку істотно міцніші й достовірніші для дитини, ніж знання, отримані про навколишній світ репродуктивним шляхом.

Отже, з метою організації спостережень дітей старшого дошкільного віку за об’єктами та процесами природи та безпосередній розвиток дослідницької активності (як особистісної якості) залучаються доступні види

діяльності та додаткове стимулювання до означеного виду діяльності.

Друга педагогічна умова – використання на заняттях з дітьми старшого дошкільного віку завдань з формування розуміння причинно-наслідкових зв'язків при вивченні природних процесів і явищ, порівняння й класифікацію природних об'єктів.

Для педагога важливі організаційні форми проведення занять з дітьми в пізнавально-дослідницькій або пізнавально-експериментальній діяльності. Так дошкільники, що працюють в парах або групах, вчаться домовлятися один з одним про хід виконання дослідження з використанням виданого їм обладнання та матеріалів, спільно обговорювати результати дослідів і спостережень, підбивати підсумки експериментальних робіт. Колективні форми підходять для фронтальних досліджень і спостережень на прогулянці. Індивідуальні спостереження й досліди на заняттях з дітьми старшого дошкільного віку реально виконати тільки в малих групах, що вимагає особливих умов в закладі дошкільної освіти.

Проте, для проведення колективних фронтальних занять з дослідницькою діяльністю педагогу потрібні помічники-асистенти Забезпечити відвідування батьками занять з дослідницькою діяльністю, а тим більш активну участь в них досить проблематично. Більш раціонально і продуктивно на такі заняття з дітьми старшого дошкільного віку в якості консультантів запрошувати спеціально підготовлених дітей старшого дошкільного віку (діти підготовчої груп), а в режимних моментах закладу дошкільної освіти й домашніх умовах допомога сім'ї буде продуктивнішою.

Незважаючи на переваги занять-досліджень для розвитку дітей старшого дошкільного віку, їхня організація вимагає значного часу і зусиль педагогів на їхню підготовку. Відповідно, дослідницька діяльність – це індивідуальне уміння особистості і, тому воно формується залежно від особливостей діяльності кожної дитини, саме тому основне призначення дослідницьких занять – мотивація дошкільників до пізнавально-дослідницької або до пізнавально-експериментальної діяльності.

Отже, відповідно до структури заняття з організації спостережень дітей старшого дошкільного віку за об’єктами та процесами природи, розкриємо зміст, методику навчання та реалізацію даного заняття (покроково) у практиці роботи вихователя закладу дошкільної освіти.

Мета заняття-дослідження – формування і розвиток дослідницьких умінь та пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку через використання фізичного експерименту з об’єктами та процесами природи.

1 Етап

Інформаційно-аналітичний

Підготовка дошкільників до публічної демонстрації дослідів вимагає індивідуального походу, тому для участі в заході доцільно розподілити дітей старшого дошкільного віку на міні-групи (по 4-5 чол.) з урахуванням рівня особистісного розвитку [67].

1 крок. Діагностика рівня особистісного розвитку дітей старшого дошкільного віку.

Підготовка дослідів безпосередньо пов’язана з самостійними індивідуальними діями і, одночасно, підпорядкуванням загальним вимогам колективу як під час репетицій до виступу мікрогрупи за планом вихователя (самостійність, взаємодопомога, відповідальність, комунікабельність). Відомо, що під час показу досвіду експериментатор працює з приладами, різними предметами і речовинами (координація дій рук і рухів тіла). Крім того, він повинен вміти розповідати про явище яке спостерігається, а, найкраще, супроводжувати демонстраційною бесідою з глядачами (мова, комунікація). Дана діяльність має супроводжуватися активною позицією дитини, її інтересом до експериментальної діяльності, тільки тоді дитина старшого дошкільного віку зможе без зайвої нервозності, образ і т. п. долати виникаючі труднощі, адекватно реагувати на зауваження дорослих.

2 крок. Розподіл дошкільників на групи з урахуванням результатів діагностики.

У результаті аналізу даних діагностичних процедур, бесід з педагогами-фахівцями, анкетування батьків і спілкування з ними, повинен бути визначений рівень особистісного розвитку дітей старшого дошкільного віку (I, II, III, IV), а потім сформовані мікрогрупи.

Виділимо відмінності у розвитку дошкільників різних рівнів. У дітей старшого дошкільного віку I і II груп усі дані по критеріям відповідають їхньому віку 5-6 років, на відміну від дошкільників III і IV груп. Однак в процесі навчання треба враховувати той факт, що навіть розвинені діти старшого дошкільного віку іноді можуть засоромитися в присутності інших людей або несподівано злякатися виступу перед великою кількістю глядачів. Тим більше, педагогу знадобиться більше часу для підготовки до демонстрації дослідів з дошкільниками III групи. Дітям старшого дошкільного віку, які належать до IV групи, потрібно застосовувати диференційований підхід у процесі дослідницької діяльності, приділяти особливу увагу, проявляти терпіння. З огляду на певному відставання даної групи дошкільників, виступати публічно вони не зможуть, тому треба давати спрощені, але цікаві експериментальні завдання, і тільки на заняттях в групі (організовувати парами, щоб виникла потреба спілкуватися).

3 крок. Відбір фізичних дослідів за критеріями: доступність, безпека, цікавість, невелика тривалість за часом.

У даний час існує достатньо дитячої літератури реалізації дослідницької діяльності в закладі дошкільної освіти і вдома. У таких посібниках даються рекомендації для керівництва експериментуванням дошкільників.. У кожному з них зазвичай вказується необхідне обладнання і матеріали, описана підготовка і хід проведення експерименту (часто наводяться малюнки дослідів), а також повідомляються очікувані ефекти / результати. Крім того, на багатьох сайтах для вихователів закладу дошкільної освіти публікуються методичні розробки дитячої дослідницької діяльності, у яких досліди вже підібрані відповідно темам занять [16; 15; 21; 28; 35; 54].

Однак і в них зустрічаються досліди, призначені для дошкільників, які не можна використовувати в навчальному процесі закладу дошкільної освіти. До них ми відносимо ті експерименти, в яких використовуються свічки або нагріті предмети (пожежонебезпека, можливість теплового опіку), оцтова кислота (можливість хімічного опіку), цвяхи, голки (небезпека механічного пошкодження шкіри).

Вихователь при підборі дослідів педагог повинен визначати ступінь їхньої актуальності для виконання дітьми старшого дошкільного віку. У процесі діяльності навіть дошкільники можуть щось перекинути, пролити на себе, вколотися (у дітей старшого дошкільного віку ще недосконала координація тіла, спритність рук, нерозвинена здатність охоплювати поглядом все поле своєї діяльності). Діти старшого дошкільного віку ще не усвідомлюють небезпеку, наприклад, можуть спробувати речовини на смак, випадково проковтнути дрібні предмети. Тому безпека здоров'ю – головний принцип при виборі дослідів для дітей старшого дошкільного віку й дорослих [24].

Дошкільники не завжди здатні оцінити виникнення або наслідки загрози, правильно оцінити її, не можуть тривалий час контролювати себе, особливо коли захоплені. Тому, важливо навчати дошкільників виявляти можливі загрози при виконанні будь-яких дій з обладнанням і вміти їм запобігати. Проте, безпосередня підготовка досвіду кожною дитиною повинна проходити під суворим контролем педагога. Це не означає повної відмови від найцікавіших дослідів – складні дії виконують дорослі з дотриманням правил техніки безпеки, а діти – прості і безпечні.

Нами були підібрані наступні досліди з представлених вище джерел інформації представлені в табл. 2.8.

Варто зазначити, що підготовка демонстрацій результатів фізичних дослідів і публічні виступи справляють велике навантаження як на дошкільників так і на педагога, тому починати процес доцільно з найбільш умотивованих учасників дослідницької діяльності.

Таблиця 2.8

Теми занять-досліджень за рівнем особистісного розвитку дітей старшого дошкільного віку з об'єктами та процесами природи

1 група дослідів	Дослід 1. «Підводний човен» Дослід 2. «Чарівний кубик» Дослід 3. «Чарівне тісто» Дослід 4. «Солоне море» Дослід 5. «Мильні бульбашки»
2 група дослідів	Дослід №1 «Танцююча фольга» Дослід № 2 «Повітряна кулька» Дослід № 3 «Чарівні папірці» Дослід № 4 «Чи можна висіти на голові?» Дослід 5. «Мильні бульбашки»
3 група дослідів	Дослід № 1 «Чудові сірники» Дослід № 2 «Варене або сире?» Дослід № 3 «Секретний лист» Дослід № 4 «Змішування» Дослід 5. «Мильні бульбашки»
4 група дослідів	Дослід № 1 «Керована лінійка» Дослід № 2 «Повітроплавання» Дослід № 3 «Таємний малюнок» Дослід № 4 «Стійкі коробки» Дослід 5. «Мильні бульбашки»

2 Етап

Мотиваційний

1 крок. Демонстрація педагогом дослідів і їхнє пояснення.

Вихователь проводить демонстрацію першої групи дослідів і коментує дітям старшого дошкільного віку. Діти (4-5 чол.) спостерігають за змінами, що відбуваються. Наприклад, як виноградинка, потонула в газованій воді, її обліплюють бульбашки повітря і, раптом, вона спливає, а потім знову тоне і т. д. У дошкільників можуть виникати питання-сумніви. Так, подив викликає факт зникнення монет в скарбничці, якщо при опусканні у щілину чути звук падіння. У результаті педагог повинен домогтися, щоб у них закріпилися

позитивні емоції, з’явилося бажання щось зрозуміти, радість від можливості виконати досліди самостійно [18].

2 крок. Проведення пробних демонстрацій дослідів.

Наведемо як приклад дослід «Підводний човен» і роботу дитини старшого дошкільного віку з ним.

Мета: показати незвичайну поведінку виноградинки, якщо її опустити в газовану воду.

Матеріал: газована вода, виноград, скляна банка.

Опис досвіду. У склянку зі свіжою газованою водою кинути виноградинку. Вона опуститься на дно, і до неї тут почнуть прикріплятися бульбашки газу, коли вони обліплять виноградинку з усіх боків, вона спливе. На поверхні бульбашки луснуть, і виноградинка опуститься на дно. Там вона знову покриється пухирцями газу і знову спливе.

Висновок: велика кількість бульбашок з газом здатні підняти виноградинку з дна банки. Такий процес нагадує спливання і занурення підводного човна.

Дитина старшого дошкільного віку сам проробляє різні дії з предметами на столику (досліди проводяться стоячи): відкриває пляшку з газованою водою; переливає газовану воду в банку; опускає в банку з водою виноградину; спостерігає за процесом.

3 крок. Обговорення з дітьми побаченого в дослідах, аналіз.

У результаті пробних дослідів дошкільники повинні зрозуміти важливість дотримання послідовності дій вчасної демонстрації, знання особливостей протікання фізичного явища або процесу, оволодіння технікою експериментування. Так, при видуванні мильної бульбашки треба вміти регулювати «силу» власного потоку повітря – від цього залежить її розмір. Під час експерименту «Підводний човен» тривалість ефекту залежить від кількості газу в різних напоях (наприклад «Спрайт» найменше «видихається»; можливе використання мінеральної води), тобто необхідно підбирати відповідну рідину для досвіду). При використанні «чарівного

тіста», в якості якого служить handgum (інша назва «жуйка для рук»), наприклад, важливо продумати послідовність дій з ним і давати пояснення в ході демонстрації, інакше маленькі глядачі можуть не зрозуміти, що відбувається.

Таким чином, юні експериментатори повинні переконатися, що диво може і не відбутися, якщо не дотримуватися умов проведення досліду або не знати, як змінюються властивості речовин і тіл, неакуратно або неправильно працювати з предметами.

3 Етап

Підготовчий

1 крок. Індивідуальне консультування дошкільників з особливостей демонстрації.

На вступному занятті проводиться колективний розбір по черзі всіх демонстрацій. На наступних заняттях (1-2 рази на тиждень) консультації стають індивідуальними. Особливу увагу на них потрібно приділяти діям кожного дитини старшого дошкільного віку під час досвіду, правильності пояснення явища, чіткості та гучності мови. Потім в кінці заняття всі учасники першої мікрогрупи показують свої досліди всій групі дошкільників.

Закріпленню всіх дій при показі досвіду, повторення розповіді про спостереження за фізичним явищем може допомогти сім'ї дітей старшого дошкільного віку. Тому діяльність вихователя до заходу на основі дитячого експериментування в режимних моментах включає, як власну підготовку до нього, так і співпрацю з батьками.

2 крок. Співпраця педагога з батьками дітей старшого дошкільного віку.

При проведенні дослідницької діяльності у підготовку до неї доцільно підключити батьків учасників на добровільній основі. Батьки можуть виконати наступні види діяльності, щоб допомогти дитині старшого дошкільного віку успішно виступити з дослідами: зшити костюм; коригувати

його дії під час демонстрації фізичного явища; репетирувати вдома розповідь про дослід; вчити правильно відповідати на питання.

Вивчення й повторення матеріалу з теми досліду вдома під керівництвом дорослих дуже важливо для дитини старшого дошкільного віку: по відношенню батьків до його діяльності під час підготовки до заходу дошкільник починає усвідомлювати значення свого виступу й особисту відповідальність за результат при проведенні демонстрації, і за успіх команди (мікрогрупи) в цілому .

3 крок. Колективна репетиція виступу.

Під час останньої репетиції відпрацьовується послідовність виходу кожного учасника-дослідної діяльності й обговорюється його місце у цій діяльності, руху в приміщенні групи, де будуть глядачі. Звичайно, педагог повинен підтримати дошкільників, надати їм впевненість перед виступом.

4 Етап

Організаційний

1 крок. Узгодження часу і місця виступу в групах закладу дошкільної освіти.

Для організації заходу – публічного виступу з результатами дослідницької діяльності – педагог-вихователь групи повинен вийти з пропозицією про це до колег закладу дошкільної освіти. Потім з тими педагогами-вихователями, які підтримали ініціативу, необхідно узгодити дату і час проведення заходу.

2 крок. Публічний виступ дітей старшого дошкільного віку перед іншими дітьми старшого дошкільного віку або однолітками інших груп. Захід на основі дитячого експериментування здійснюється за планом:

1. Коротке вступне слово ведучого – педагога-вихователя, який вітає дітей-глядачів і повідомляє про цікаві явища в навколишньому середовищі, дивовижні властивості звичних їм предметів і речовин. Далі педагог повідомляє дітям старшого дошкільного віку, що до них в гості прийшли юні чарівники, які розкриють деякі секрети неживої природи.

2. Виступ дітей старшого дошкільного віку – з демонстрацією дослідів по черзі, заздалегідь визначених вихователем. Кожен з них дає пояснення спостережуваного явища або процесу, по можливості відповідаючи на запитання глядачів.

5 Етап

Рефлексивний

1 крок. Аналіз вихователем власної діяльності, виступів дошкільників та їхня взаємодії один з одним.

Ведучий під час виступу своїх дошкільників – виявляє індивідуальні труднощі, фіксує їхні помилки в діях, поясненнях або мовленні. Крім того, педагоги обох груп спостерігають за реакціями глядачів на демонстрацію дослідів, що викликає у них емоції; педагоги, присутні на заході, здійснюють фото- або відеозйомку.

Після завершення заходу вихователь-ведучій дякує за участь і дошкільників та глядачів. За відсутності дошкільників просить колегу висловити критично думку про виступ дітей старшого дошкільного віку і про користь заходу в цілому. Для рефлексії своєї дослідницької діяльності корисно отримати письмові відгуки колег на проведені заходи. Дошкільників, які виступали в цей день, потрібно похвалити, щоб у них формувалося почуття впевненості, і збереглися позитивні емоції.

2 крок. Усунення недоліків в організації і зміст виступу групи на повторній репетиції.

Вихователь на наступний день обговорює з дітьми виступ, відзначаючи успішні дії мікрогрупи і недоліки. Потім, зберігаючи позитивний емоційний настрій дітей старшого дошкільного віку, він коригує їхні індивідуальні дії і мовлення, намічає шляхи поліпшення виступу кожного. На новій репетиції старші дошкільники вчяться не тільки відповідати на питання, а й ставити молодшим дітям старшого дошкільного віку у процесі дослідницької діяльності та в ході демонстрації фізичних явищ. Педагог знову повинен

відпрацювати з дітьми узгодженість їхніх дій при показі дослідів і в бесіді з глядачами з інших груп.

3 крок. Вивчення відносин батьків до заходів з організації дослідницької діяльності.

У процесі індивідуальних бесід з батьками учасників корисно з'ясувати, якими враженнями діти поділилися з сім'єю після свого виступу. Після участі в подібних заходах варто приділити увагу подальшому дослідженню особистісного розвитку дітей старшого дошкільного віку. Вихователь може з'ясувати в батьків, як на дошкільників вплинули заняття, суміщені з дослідами, і визначити (з урахуванням власних спостережень), чи змінилася пізнавальна активність дітей старшого дошкільного віку.

Крім того, у групі доцільно оформити стенд з фотографіями дошкільників з моментами демонстрації дослідження. Це важливо як для підвищення самооцінки дошкільника і буде цікаво для батьків, які переконаються у важливості для розвитку їхньої дитини дослідницької діяльності.

Для реалізації третьої умови – залучення дітей старшого дошкільного віку до дослідницької діяльності з дослідження природних процесів і явищ нами розроблено дослідницький проект зі створення міні-музею «Підводний світ».

Початком проекту є мушля, яку принесуть діти з дому чи відпочинку на морі. Проблемне питання: що в мушлі шумить, хто в ній живе.

Вислухати припущення дітей старшого дошкільного віку:

– Хто живе в море?

– Як дихають водні мешканці?

– Чому вода в морі солона?

– Звідки береться сіль?

– Як утворюється пісок?

– Що може подарувати нам море?

– Як використовують люди дари моря?

Спираючись на дитячі запитання, ми визначили мету проекту: придбання дітьми особистого досвіду реалізації дослідницьких завдань.

У роботі з дошкільниками у ході реалізації дослідницького проекту поставлено наступні завдання:

– Розширювати уявлення дошкільників про мешканців морів.

– Розвивати у дітей старшого дошкільного віку навички пошуково-дослідницької діяльності: виявлення проблеми, збір інформації, вміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати, робити висновки.

– Розвивати естетичне сприйняття навколишнього світу, здатність бачити красиве, вслухатися в звуки природи.

– Формувати вміння роботи в команді, узгоджувати свої дії з іншими дітьми.

– Виховувати дбайливе ставлення до природи.

У роботі з батьками: сприяти залученню в розвивально-виховний процес групи, розвитку спільної діяльності дітей старшого дошкільного віку та їхніх батьків.

Робота проходить у кілька етапів:

На першому етапі обирається: тема, цілі і завдання, зміст проекту, прогнозування результату. Проводиться обговорення проекту з батьками, з'ясування можливостей, засобів, необхідних для реалізації проекту, визначення змісту діяльності всіх учасників проекту.

На основному етапі проекту батьки допомагають обладнати в групі куточок для експериментування (доповнюють необхідний матеріал і обладнання). Допомагають з вибором місця для міні-музею «Підводний світ». Поповнюють колекції каменів і мушель, пісок і сіль різної величини та виду (дрібну, морську). Надають допомогу з ілюстративним і енциклопедичним матеріалом. Організовують екскурсію в «Аквіанаріум». Разом зі своїми дітьми записують, де в домашніх умовах застосовується сіль,

вирощують кристали. Презентують свій звіт у вигляді замальовки, фотографії або відео [18].

Для реалізації третьої педагогічної умови розроблено перспективний план організації міні-музею «Підводний світ» і створення системи роботи з дітьми та батьками (Додаток Ж).

Розробляючи перспективний план міні-музею дослідницької спрямованості, ми умовно поділили його простір на три компонента, кожен з яких включає:

Дидактичний компонент:

– пізнавальні книги, енциклопедії,

– атласи,

– тематичні альбоми,

– серії картин із зображенням природи,

– схеми, таблиці, моделі з алгоритмами виконання дослідів.

Компонент обладнання з приладів-помічників: мікроскоп, лупи; ваги: електронні; годинники: пісочний, механічні, водний; компас, магніти; метр, лінійки, трикутник, олівці; шаблони, трафарети т.д.

Компонент стимулюючий:

– судини різноманітної форми з різних матеріалів (пластмаса, метал, кераміка) різної конфігурації та обсягу;

– сита, воронки різного розміру і матеріалу;

– природний матеріал: камінчики, глина, пісок, мушлі, шишки, пір’я, мох, листя та інші;

– утилізований матеріал: дріт, шматочки шкіри, хутра, тканини, пластмаси, пробки та інші;

– технічні матеріали: гайки, скріпки, болти, гвоздики і інші;

– різні види паперу: звичайна, картон, наждачний, копіювальна, гофрований і інші; барвники: харчові і нехарчові (гуаш, акварельні фарби);

– медичні матеріали: капронові піпетки, мірні стаканчики, дерев'яні палички, шприци (без голок), мірні ложки, мензурки, гумові груші та інші;

– інші матеріали: фільтри, дзеркала, повітряні кулі, кольорові і прозорі пластикові скла; продукти: масло, борошно, сіль, цукор і інші.

Велике задоволення діти отримують від самостійної діяльності в міні-музеї, де самі можуть робити свої відкриття і ділитися ним з друзями; проводити експерименти з сіллю, піском, камінням, мушлями і іншими матеріалами за схемами і алгоритмами; розглядати енциклопедії, книги; малювати, ліпити, робити аплікації морських мешканців з різного природного (мушлі, камені, шишки, гілочки та ін.) і непридатного матеріалу (ґудзики, фантики, тканина та ін.) за зразками для себе або залишити як експозицію для міні-музею.

Звичайно, більше захоплення у дітей старшого дошкільного віку викликає участь їхніх батьків у створенні міні-музею [75]. Так, наприклад, педагог може запропонувати створити спільний макет «Морське дно» з батьками. Один з батьків переодягнувшись в «морського царя», запрошуючи, зануриться в батискафі на саме дно моря, проводить з дітьми ілюстративну бесіду «Хто живе в море?». Потім пропонує виготовити морське дно, створивши проблемну ситуацію - «з чого?». Діти використовують каміння, пісок, глину, мушлі, пластилін, кольоровий папір, фантики, гудзики, коробочки та інші матеріали. Далі, батько (або педагог) пропонує дошкільникам висунути свою гіпотезу – «як?». Діти старшого дошкільного віку висловлюють свої припущення. Узагальнюючи висловлювання дітей, батько чи педагог пропонує дитини старшого дошкільного вікум поділитися на невеликі підгрупи: перша – фарбує пісок, друга – виготовляє морських тварин, третя –«замок морського царя», а четверта – готує основу для макета (коробку). Заняття батьків з дітьми зближує всіх учасників процесу. Дошкільники вчаться співтворчості, вмінню спілкуватися, ставити мету і досягати її, планувати свої дії, вирішувати проблемні ситуації, аналізувати, порівнювати, узагальнювати.

На завершення проекту організовується КВН «Підводний світ» за участю дітей старшого дошкільного віку та їхніх батьків у складі журі та презентацію результатів дослідницької діяльності міні-музею «Підводний світ».

За допомогою організації діяльності з дослідження природних процесів і явищ за допомогою міні-музею «Підводний світ» у дітей старшого дошкільного віку підвищується пізнавальна активність, інтерес до екології підводного світу; дошкільники, які приймають участь у даному дослідницькому проекті прагнуть отримати результат, досягти поставленої мети; збагачується мовлення дошкільників, правильно формулюють питання і можуть на них дати відповідь.

Отже, для реалізації третьої умови – залучення дітей старшого дошкільного віку до дослідницької діяльності з дослідження природних процесів і явищ нами розроблено перспективний план дослідницької роботи над екологічним проектом на 6-ть занять, кінцевим результатом якого є створення міні-музею «Підводний світ» на базі закладу дошкільної освіти.

Таким чином, детально описано педагогічну роботу з організації дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку шляхом реалізації наступних педагогічних умов: 1) організація спостережень дітей старшого дошкільного віку за об’єктами та процесами природи реалізовується шляхом збагачення предметно-розвивального середовища дослідницької діяльності у групі, у якому пропонуємо розробку куточку «Юний дослідник» з тематичними блоками «Чомучка», «Розглянь-прочитай», «Розумні машини».; 2) використання на заняттях з дітьми старшого дошкільного віку завдань з формування розуміння причинно-наслідкових зв’язків при вивченні природних процесів і явищ, порівняння й класифікацію природних об’єктів реалізовується на основі диференціації завдань відповідно до індивідуального розвитку дітей старшого дошкільного віку (поділ на 4-ри групи) та поетапним введенням кожного завдання у структуру заняття дослідницької спрямованості; 3) залучення дітей старшого дошкільного віку

до дослідницької діяльності з дослідження природних процесів і явищ реалізовується шляхом впровадження дослідницької роботи над екологічним проектом, кінцевим результатом якого є створення міні-музею «Підводний світ» на базі закладу дошкільної освіти.

Висновки до другого розділу

Обґрунтовано критерії (мотиваційний: бажання дитини старшого дошкільного віку вести дослідницький пошук вирішення проблеми й проявом наполегливості в досягненні мети; операційний: уявлення дошкільника про можливі способи і засоби здійснення дослідницького пошуку вирішення проблем; організаційний: досвід практичного використання дитиною старшого дошкільного віку дослідницьких умінь, пошукових дій і комбінаторного перебору варіативних способів) та рівні (високий, середній, низький) сформованості готовності до дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку; охарактеризовано рівні означеного виду діяльності: високий, середній, низький.

На основі виділених критеріїв експериментально перевірено рівні готовності до дослідницької діяльності у групі дітей старшого дошкільного віку. З’ясовано, що високий рівень мають 20% дітей старшого дошкільного віку, середній рівень сформованості до дослідницької діяльності – 56% дошкільників, а з низьким рівнем виявилося – 28% дітей старшого дошкільного віку. Переважання середнього та низького рівня готовності дітей старшого дошкільного віку до дослідницької діяльності доводять про необхідність підвищення ефективності роботи з організації означеної діяльності у закладі дошкільної освіти.

Результати анкетування батьків та педагогів щодо організації дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку, свідчать про: недостатню сформованість знань батьків з проблеми розвитку дослідницької діяльності дітей; педагоги потребують методичних розробок оновлених

методів та форм організації дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку в екологічному вихованні.

Реалізовано педагогічні умови організації дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку у екологічному вихованні. Для реалізації першої педагогічної умови, а саме: організації спостережень дітей старшого дошкільного віку за об'єктами та процесами природи нами розроблено план збагачення предметно-розвивального середовища дослідницької діяльності у групі, у якому пропонується розробка куточку «Юний дослідник» з тематичними блоками «Чомучка», «Розглянь-прочитай», «Розумні машини». Результатами опрацювання блоків даного куточка є презентація результатів дослідницької роботи, з можливою демонстрацією практичних дій (дослідів). Наступний етап – це створення «Домашньої лабораторії», де дошкільник міг б самостійно або з незначною допомогою батьків у домашніх умовах реалізовувати дослідницьку діяльність. Реалізація другої педагогічної умови (використання на заняттях з дітьми старшого дошкільного віку завдань з формування розуміння причинно-наслідкових зв'язків при вивченні природних процесів і явищ, порівняння й класифікацію природних об'єктів) здійснюється на основі диференціації завдань відповідно до індивідуального розвитку дітей старшого дошкільного віку (поділ завдань на 4-ри групи) та поетапним введенням кожного завдання у структуру заняття дослідницької спрямованості. Для реалізації третьої умови – залучення дітей старшого дошкільного віку до дослідницької діяльності з дослідження природних процесів і явищ нами розроблено перспективний план дослідницької роботи над екологічним проектом на 6-ть занять, кінцевим результатом якого є створення міні-музею «Підводний світ» на базі закладу дошкільної освіти.

ВИСНОВКИ

Викладені в даній роботі теоретичні та практичні результати дослідження проблеми організації дослідницької діяльності в екологічному вихованні дітей старшого дошкільного віку дали можливість сформулювати наступні висновки.

1. Схарактеризовано понятійний апарат дослідження. Дослідницька діяльність дітей старшого дошкільного віку аналізується в працях Н. Веракса, С. Ніколаєнко, О. Савченко, Н. Саркісової, І. Товкач та ін. У результаті аналізу педагогічної літератури з'ясовано, що дослідницька діяльність дітей старшого дошкільного віку є пізнавальною творчою діяльністю, що за структурою нагадує наукову діяльність і характеризується активністю, свідомістю, предметністю, цілеспрямованістю і вмотивованістю. Дослідницька діяльність передбачає шлях дитини до знання через власний творчий, дослідницький пошук. Складові дослідницької діяльності: виявлення проблеми, вироблення і постановка гіпотези, спостереження, досліди, експерименти, а також зроблені на основі судження і умовиводи. Проблеми екологічного виховання дошкільників є об'єктом вивчення М. Каратаєвої, Н. Лисенко, С. Миколаєвої, З. Плохій, О. Харченко та ін. Враховуючи аналіз наукових праць, можемо визначити екологічне виховання як цілеспрямований процес формування відповідального ставлення дошкільників до навколишньої природи у всіх видах навчальної, суспільно-трудової діяльності і спілкування з природою.

2. Обґрунтовано педагогічні умови організації дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку в екологічному вихованні, а саме: 1) організація спостережень дітей старшого дошкільного віку за об'єктами та процесами природи; 2) використання на заняттях з дітьми старшого дошкільного віку завдань з формування причинно-наслідкових зв'язків при вивченні природних процесів і явищ, порівняння й класифікацію природних об'єктів; 3) залучення дітей старшого дошкільного віку до дослідницької

діяльності з дослідження природних процесів і явищ. При дотриманні виокремлених педагогічних умов можлива ефективна організація дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку в екологічному вихованні.

3. Експериментально перевірено сучасний стан організації дослідницької діяльності в екологічному вихованні дітей старшого дошкільного віку. Обґрунтовано критерії (мотиваційний: бажання дитини дитини старшого дошкільного віку вести дослідницький пошук вирішення проблеми й проявом наполегливості в досягненні мети; операційний: уявлення дошкільника про можливі способи і засоби здійснення дослідницького пошуку вирішення проблем; організаційний: досвід практичного використання дитиною старшого дошкільного віку дослідницьких умінь, пошукових дій і комбінаторного перебору варіативних способів) та рівні (високий, середній, низький) сформованості готовності до дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку; охарактеризовано рівні означеного виду діяльності: високий, середній, низький.

На основі виділених критеріїв експериментально перевірено рівні готовності до дослідницької діяльності у групі дітей старшого дошкільного віку. З'ясовано, що високий рівень мають 20% дітей старшого дошкільного віку, середній рівень сформованості до дослідницької діяльності – 56% дошкільників, а з низьким рівнем виявилося – 28% дітей старшого дошкільного віку. Переважання середнього та низького рівня готовності дітей старшого дошкільного віку до дослідницької діяльності доводять про необхідність підвищення ефективності роботи з організації означеної діяльності у закладі дошкільної освіти.

Результати анкетування батьків та педагогів щодо організації дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку, свідчать про: недостатню сформованість знань батьків з проблеми розвитку дослідницької діяльності дітей; педагоги потребують методичних розробок оновлених методів та форм організації дослідницької діяльності дітей старшого

дошкільного віку в екологічному вихованні.

4. Обґрунтовано реалізацію педагогічних умов організації дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку в екологічному вихованні. Для реалізації першої педагогічної умови, а саме: організації спостережень дітей старшого дошкільного віку за об’єктами та процесами природи нами розроблено план збагачення предметно-розвивального середовища дослідницької діяльності у групі, у якому пропонується розробка куточку «Юний дослідник» з тематичними блоками «Чомучка», «Розглянь-прочитай», «Розумні машини». Результатами опрацювання блоків даного куточка є презентація результатів дослідницької роботи, з можливою демонстрацією практичних дій (дослідів). Наступний етап – це створення «Домашньої лабораторії», де дитина старшого дошкільного віку зможе самостійно або з допомогою батьків організовувати дослідницьку діяльність. Реалізація другої педагогічної умови (використання на заняттях з дітьми старшого дошкільного віку завдань з формування розуміння причинно-наслідкових зв’язків при вивченні природних процесів і явищ, порівняння й класифікацію природних об’єктів) здійснюється на основі диференціації завдань відповідно до індивідуального розвитку дітей старшого дошкільного віку (поділ завдань на 4-ри групи) та поетапним введенням кожного завдання у структуру заняття дослідницької спрямованості. Для реалізації третьої умови – залучення дітей старшого дошкільного віку до дослідницької діяльності з дослідження природних процесів і явищ нами розроблено перспективний план дослідницької роботи над екологічним проектом на 6-ть занять, кінцевим результатом якого є створення міні-музею «Підводний світ» на базі закладу дошкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». К. : Видавництво «Світич», 2000. 64 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти / Наук. Керівн. : А. М. Богуш. Авт. кол-в. К.: Видавництво, 2012. 26 с.
3. Баханов К. О. Модель навчання грі. *Історія в школі*. 2000. № 10. С. 12-17.
4. Бєлєнька Г. Експериментування – крок до пізнання. *Дошкільне виховання.* 2007. № 5. С. 7-10.
5. Бєлєнька Г. Пізнання дитиною світу як крок до розуміння його краси. *Дитячий садок*. 2010. № 1. С. 7-9.
6. Білан О.І. Екологічне виховання дітей старшого дошкільного віку. Львів, 1996. 224 с.
7. Білан О.І. Програма розвитку дитини дошкільного віку “Українське дошкілля” / за заг. ред. О.В. Низковської. Тернопіль, 2017. 256 с.
8. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Методика ознайомлення дітей з предметним довкіллям. К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. 408 с.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) [250000 слів] / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
10. Веракса Н. Е. Проектная деятельность дошкольников : пособие для педагогов дошкольных учреждений. М. : Мозаика- Синтез, 2008. 112 с.
11. Веретеннікова О. О. Ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з природою. К.: Вища школа. 2000. 224 с.
12. Ветрова Н. И. Формирование деятельности наблюдения и наблюдательности у дітей старшего дошкольного возраста : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01; Ленингр. гос. пед. ин-т им. А. И. Герцена. Рига, 1974. 20 с.
13. Вивчення мотивації педагогів до дослідно-експериментальної діяльності. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2014. №7. С. 25-27.

14. Відющенко І. Зберегти інтерес до пізнання. *Початкова школа*. 2013. № 10. С. 57-59.
15. Вознюк О. В. Формування дослідницьких умінь та актуалізація дослідницьких здібностей у дітей і молоді. *Наукові записки Малої академії наук України : збірник наукових праць*. Випуск 2. Серія : Педагогічні науки. К. : ТОВ «СІТІПРІНТ», 2012. С. 50-62.
16. Галатюк М. Ю. Теоретичні аспекти розвитку навчально-дослідницької діяльності у процесі виконання лабораторних робіт. *Збірник наукових праць Камянець-Подільського національного університету*. Камянець-Подільський : Камянець-Подільський національний університету імені Івана Огієнка, 2009. Вип. 15. С. 270-271.
17. Галатюк Ю. М. Системно-структурний аналіз навчально-дослідницької діяльності (методологічний аспект). *Збірник науково-методичних праць «Теорія та методика вивчення природничо-природничих і технічних дисциплін». Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. Випуск 14. Рівне : Волинські обереги, 2010. С. 216–217.
18. Гладченко О. М. Ознайомлення дітей старшого дошкільного віку із навколишнім світом. До Базової програми «Я у Світі». Харків : Видавнича група «Основа», 2011. 191 с.
19. Головань М. С., Яценко В. В. Сутність та зміст поняття «дослідницька компетентність»). *Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі : зб. наук. пр*. Випуск VII. Кривий Ріг : Видавничий відділ НМетАУ, 2012. С. 61.
20. Голуб Н. М. Використання пізнавальних завдань випереджаючого характеру в процесі навчання дітей 6-річного віку : дис. … канд. пед. наук: 13.00.02. Харків, 2005. 243 с.
21. Гончаренко С. У. Дослідження наукове. *Енциклопедія освіти.* Головний редактор В. Г. Кремень ; Академія педагогічних наук України. К. : Юрінком Інтер, 2008. С. 234-236.
22. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 376 с.

23.Горобченко Н. Використання дослідницьких методів на заняттях як дієвий спосіб забезпечення творчого розвитку особистості. *Початкова школа*. 2012. № 2. С. 42-43.

24.Дитина : освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк; авт. кол. Г. В. Бєлєнька, О.Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білоскаленко [та ін.]; наук. ред. Г. В. Бєлєнька, М. А. Машовець. К. : Київ, ун-т ім.. Б. Грінченка, 2016. 304 с.

25.Дитина в дошкільні роки : комплексна додаткова освітня програма / автор. колектив; наук. керівник К. Л. Крутій. Запоріжжя, 2011. 188 с.

26.Дубровіна І. В. Організація свят та розваг у дошкільних навчальних закладах : навч.-метод. посіб. Біла Церква, 2012. 166 с.

27.Енциклопедія освіти / головний редактор В. Г. Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

28.Калошин В. Ф. Пошукова активність – основа творчості. *Обдарована дитина*. 2001. № 3. С. 2-5.

29.Калуська Л. В. Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей старшого дошкільного віку «Соняшник». Тернопіль: Мандрівець, 2014. 144 с.

30.Каратаєва М. Проектування – перспективна технологія. *Дошкільне виховання.* 2013. № 12. С. 13-20.

31.Каспрук І. Свята і розваги в дошкільному навчальному закладі : метод. посіб. Львів, 2015.100 с.

32.Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні. *Дошкільне виховання*. 2016. № 10. 18 с.

33.Кондратенко Р. Метод проектів у роботі з батьками. *Дошкільне виховання*. 2008. № 5. С. 10-20.

34.Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) : навч. посіб. для вищ. навч. Закладів. К.: Освіта, 1998. 255 с.

35.Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. Київ : ФОП Ференець В. Б., 2020. 44

с.

36. Костюк О. Дослідницько-пошукова діяльність у формуванні пізнавального інтересу дітей старшого дошкільного віку до природи. *Педагогічний пошук*. № 3 (83). 2014. С. 21-22.
37. Кот Н. Куточок природи у дошкільному закладі. *Вихователь методист дошкільного закладу*, 2010. № 9. С. 46-47.
38. Крутій В. А. Активізація навчальної діяльності дітей старшого дошкільного віку у процесі використання дидактичних ігор : дис. … канд. пед. наук : 13.00.09. Рівно, 2001. 311 с.
39. Кудрявцев В. Т. Проблемное обучение: истоки, сущность, перспективы. М. : Знание, 1997. 79 с.
40. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. М.: Политиздат, 1975. 304 с.
41. Лисенко Н. Використання спостережень в роботі з екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку. *Дитячий садок*. 2014. № 25-26. С. 10-20.
42. Малихін О. Аспектний аналіз категорій «пізнавальна самостійність» «пізнавальна активність» у контексті організації самостійної навчальної діяльності студентів. *Рідна школа*. 2011. № 3. С. 25-29.
43. Малихін О. Маленькі таємниці великих відкриттів. *Дошкільне виховання*. 2006. № 4. С. 20-23.
44. Мантула Т. І. Потенційно-актуальна природа обдарованості: дидактична складова переходу обдарованості з потенційної в актуальну. *Наукові записки.* Випуск 91. Серія : Педагогічні науки. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. С. 134-138.
45. Маршицька В. Екологічні проекти. *Дошкільне виховання*. 2001. № 5. С. 14-17.
46. Методика ознайомлення дітей з природою : хрестоматія / уклад. Н. М. Горопаха. К. : Видавничий дім «Слово», 2012. 432 с.
47. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини

дошкільного віку «Я у Світі». К. : видавництво «Світич», 2011. 234 с.

48. Николаева С. Н. Юный эколог : программа экологического воспитания дошкольников в детском саду. М. : Мозаика-Синтез, 2010. 112 с.

49. Ніколаєнко С. О. Організація дослідницько-дослідницької діяльності з дітьми старшого дошкільного віку. К. : [б. в.], 2006. 211 с.

50. Ноздрова О. П. Дидактична гра як засіб стимулювання дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку 6 – 7-річного віку: автореф. дис. … канд. пед. наук : спец. 13.00.09. «Теорія навчання». Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Харків, 2008. 22 с.

51. Носачова Т. П. Екологічне виховання дітей старшого дошкільного віку : збірник методичних матеріалів. Обов'язкова освіта дітей старшого дошкільного віку: форми здобуття, організація та зміст роботи. Тернопіль : Мандрівець, 2011. 211 с.

52. Організація спостережень в закладі дошкільної освіти/ упоряд. О. Ю. Харченко. Київ : Основа, 2007. 211 с.

53. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / [Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук]; За заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. К. : Українська академія дитинства, 2017. 80 с.

54. Пастушенко Н. Б., Суддя З. О. Розвиток пізнавальних інтересів дітей старшого дошкільного віку засобами пошуково-дослідницької діяльності. *Наукові записки* [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер. : Психолого-педагогічні науки. 2012. № 5. С. 129-133.

55. Плохій З. П. Виховання екологічної культури дітей старшого дошкільного віку. К. : Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2002. 211с.

56. Плохій З. П. Природа як пізнавальна цінність. *Дошкільне виховання*. 2001. № 6. С. 5-10

57. Плохій З. Пошуково-дослідна діяльність. *Дитячий садок*. 2010. № 42-43. С. 14-18.

58. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2-х ч. Ч.ІІ. Від трьох до шести (семи) років / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук., Л. В. Артемова та ін.; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. 452 с.
59. Проектні технології у дошкільному навчальному закладі / упоряд. Буракова Ю. Д. Х. : Вид. група «Основа», 2009. 234 с.
60. Рибалко Л. М. Пізнаємо живу природу в її еволюційному розвитку : довідник для дітей старшого дошкільного віку заг.-осв. навч. закл. К. : ТОВ «СІТІПРІНТ», 2013. 50 с.
61. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. СПб.: Питер, 2001. 720 с.
62. Савенков О. Пробудити дослідника в дитині. *Дошкільне виховання*. 2013. № 2. С. 2-7.
63. Савченко О. Я. Навчальне середовище як чинник стимулювання дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку. *Наукові записки Малої академії наук України : збірник наукових праць*. Випуск 1. Серія : Педагогічні науки. К. : ТОВ «СІТІПРІНТ», 2012. С. 35-36.
64. Саркісова Н. Маленькі таємниці великих відкриттів: пошуково-дослідницька діяльність. *Дошкільне виховання*. 2006. № 4. С. 20-22.
65. Світ дитинства. Комплексна освітня програма для дошкільних навчальних закладів / [О. М. Байєр, Л. В. Батліна, А. М. Богуш та ін.; наук. кер. А. М. Богуш]; заг. ред. Л. В. Батліна. Тернопіль : Мандрівець, 2015. 200 с.
66. Система роботи з формування екологічної освіти та виховання дітей молодшого дошкільного віку / уклад. Г. Ю. Ситникова. Запоріжжя: ТОВ «ЛТД», 2015. 211 с.
67. Смольникова Г. Нові відкриття – щодня! *Дошкільне виховання*. 2013. № 3. С. 6-9.
68. Смольникова Г. Цікаві досліди. *Зростаємо разом*. 2011. № 11. С. 12-15.
69. Стежина: комплексна альтернативна освітня програма для дошкільних навчальних закладів, що працюють за вальдорфською педагогікою : автори-упорядники А. М. Гончаренко, Н. М. Дятленко. К. : Основа, 2014.

223 с.

70. Суржанська В. А. Творчі завдання як засіб розвитку дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку : дис. … канд. пед. наук : 13.00.08. Харків, 2004. 218 с.
71. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві. Вибрані твори : У 2-х т. К. : Рад. школа, 1976. Т 2. С. 107-120.
72. Сучасний тлумачний словник української мови : 50000 слів / ред. В. В. Дубічинський. Х. : ВД «ШКОЛА», 2006. 832 с.
73. Сюжетно-рольова творча гра / Упоряд. Жир Н. В. та ін.. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2015. 290 с.
74. Товкач І. Є. Аналіз індивідуальних характеристик структури прояву дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. К. : ТОВ «Срібна Хвиля», 2016. Т. IV, вип. 12. С. 145-155.
75. Товкач І.Є. Психологічні особливості прояву креативності у старшому дошкільному віці Молодий вчений. 2015. № 4. С. 106-110.
76. Товкач І.Є. Розвитку дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку у ході мовленнєвих занять. *Молодий вчений*. № 3 (06), березень, 2014. С. 103-106.
77. Формування первинних екологічних уявлень у дітей старшого дошкільного віку: Методичний збірник перспективного педагогічного досвіду з проблеми екологічної освіти дітей старшого дошкільного віку / За ред. Р. О. Романчук. Запоріжжя: 2014. 310 с.
78. Чотири тактики педагогічної підтримки дитини / упоряд. А. Русаков, Н. Касіцина. К. : Видавничий дім «Шкільний світ» : Вид. Л. Галіцина, 2006. 112 с.
79. Шумей Т. Маленькі дослідники. *Палітра педагога*. 2008. № 2-6. С. 15-18.
80. Яришева Н. Ф. Екологічне виховання дітей старшого дошкільного віку. К. : Грамота, 2001. 211 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Діагностичні завдання для дітей старшого дошкільного віку

Діагностичне завдання №1

Стандартизована анкета «Вивчення пізнавальної потреби дитини старшого дошкільного віку» (В. Юркевич, модифікація і адаптація для дитячого садка Е.А. Баранової)

Мета: Виявлення наявності, сили і стійкості пізнавальної потреби.

Матеріал: Стандартизована анкета, що включає 7 питань, адресованих дорослим, які мають відношення до виховання дитини (батькам, вихователям).

Хід обстеження: Піддослідним дається анкетне лист з питаннями і пропонується відповісти на поставлені запитання, вибравши один з варіантів відповідей.

Таблиця 1

№ п / п	питання	Варіанти відповідей	бал
1	Як часто дитина (півгодини, годину) займається розумовою діяльністю	а) постійно б) іноді в) дуже рідко	5 3 1
2	Що краще, коли пропонують загадку?	А) помучитися, але самому знайти відповідь б) коли як в) отримати готову відповідь від інших	5 3 1
3	Чи просить почитати книги, Чи дослуховує до кінця?	А) постійно, слухає до кінця б) іноді, не завжди слухає до кінця в) рідко	5 3 1
4	Наскільки позитивно емоційно дитина відноситься до цікавого заняття, пов’язаного з розумовою діяльністю	а) дуже позитивно б) коли як в) швидше байдуже	5 3 1
5	Чи часто дитина задає питання?	А) часто б) іноді в) рідко	5 3 1
6	Чи Чекає відповіді на поставлене запитання?	А) так б) не завжди в) ні	5 3 1

7	Чи присутні в мовленні дитини питання (за одним питанням постає інше, можливо, третє, що відноситься до однієї теми)	а) так, бувають досить часто б) коли як в) не спостерігалося	5 3 1

Обробка даних.

Інтенсивність пізнавальної потреби визначається отриманою сумою балів:

27-35 балів - пізнавальна потреба виражена сильно,

17-26 балів - помірно,

менше 17 балів - слабо.

Діагностичне завдання № 2

Методика «Вибір діяльності» Л. Прохорової

Дитині пропонують розглянути картинки, на яких зображені діти, що займаються різними видами діяльності: 1 - ігрова; 2 - читання книг; 3 - образотворча; 4 - дитяче експериментування; 5 - робота в куточку природи; 6 - конструювання. Потім надають вибрати ситуацію, в якій хотіла б опинитися дитина.

Дитиною обираються три варіанти. Усі три варіанти фіксуються в протоколі, за перший вибір зараховується 3 бали, за другий - 2 бали, за третій - 1 бал.

Діагностичне завдання № 3

Методика «Радості і прикрощі» (І. Цвєткова)

Методика допомагає виявити місце дослідницької діяльності в системі цілісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку, розвивати вміння порівнювати, аналізувати, узагальнювати, робити висновки.

Після організованого пізнавального заняття з елементами експериментування дитину запитують:

-Що тебе найбільше порадувало під час заняття?

-Що тебе найбільше засмутило під час заняття?

Питання можуть бути сформульовані з акцентом на емоціях дитини:

-Коли під час заняття ти найсильніше відчував радість?

-Коли під час заняття ти особливо засмутився?

Аналіз відповідей фіксується в схемі.

Додаток Б

Анкета для батьків щодо організації дослідницької діяльності дітей

Мета анкети – з'ясувати готовність батьків та специфіку труднощів щодо організації спільної дослідницької діяльності з дітьми.

Ваші відповіді дозволять педагогам школи надати саме ту допомогу, яку ви найбільше потребуєте. Прочитайте питання і підкресліть ту з відповідей, яка є правильною на вашу думку.

– Хто з батьків заповнює анкету?

Матір

батько

– Вік дитини?

1. «дослідницька діяльність дітей це - »

– діяльність спрямована на прагнення дізнатися і вивчати предмети і явища навколишньої дійсності

– діяльність спрямована на прояв творчої активності

– діяльність спрямована на прояв допитливості

– діяльність спрямована на формування бажання й уміння вчитися (читати, писати

2. дослідницька діяльність дітей старшого дошкільного віку проявляється у:

_____ (відкрите питання)

3. залучення дітей до дослідницької діяльності впливає на дітей (як у особистісному так і освітньому контексті):

– позитивно

– негативно

– не впливає

– заважає (наприклад навчанню, вихованню… - вказати свій варіант)

4. Оцініть свою безпосередню участь у дослідницькій діяльності з дитиною

– виконуєте контролюючу і спрямовуючу функцію,

– допомагаєте час від часу, у той момент, коли в дитини виникають труднощі.

– зовсім не берете участі в дослідницькій діяльності своїх дітей.

– створюєте вдома умови для проведення дитиною дослідницької діяльності.

5. Як ви вирішуєте труднощі, пов'язані підбором змісту дослідницької діяльності:

– намагаюся сам (сама) розповісти про те, що дитина хотіла дізнатися;

– знаходжу пізнавальну літературу, ігри,

– користуюся інтернет ресурсами;

– намагаюся разом з дитиною придумати і організувати проект вдома;

– разом розмірковуючи, намагаються підвести дитину до прояву самостійності в пошуку відповіді на поставлене запитання;

– пропонують подумати дитині самій

– прошу вихователів відповісти на питання дитини.

6. У якій формі вихователі надають допомогу при організації спільної дослідницької діяльності?

– вихователі проводять консультації,

– бесіди,

– надають індивідуальні поради з теми, яка вивчається

– допомагають підібрати вправи, ігри, потрібний матеріал

– батьків відповіли, що розмірковували над цим питанням.

7. Яку допомогу Ви хотіли б отримати від вихователя з даної проблеми?»

_____(відкрите питання)

Додаток В

Анкета для вихователів

Шановні педагоги! Пропоную Вам відповісти на питання анкети «Особливості організації дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку».

Мета анкети: з'ясувати педагогічний рівень, форми та засоби організації дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного у Ваші практиці.

Ваші відповіді дозволять на рівні нашого дослідження надати методичну допомогу, яку ви найбільше потребуєте.

Прочитайте питання і підкресліть ту з відповідей, яка є правильною на вашу думку.

1. Які завдання пов'язані з організацією дослідницької діяльності дітей ви пропонуєте?

– проведення дослідів
– читання довідкової та наукової літератури разом
– створення наукових проектів

2. Які форми роботі з батьками з метою залучення сімей до організації дослідницької діяльності найчастіше використовуєте?

– консультації;
– індивідуальні бесіди;
– батьківські збори;
– наочна агітація;
– домашнє завдання;
– участь в проектній діяльності;
– конкурси (творчі роботи);
– екскурсії (без уточнення).

3. Яку ви готуєте дітей до організації дослідницької діяльності з дітьми?

– Завчасно повідомляю дітей та батьків у здійсненні планованої діяльності
– Проводжу підготовці заняття як підводку до теми планованого дослідження
– детально пояснюю батькам при бесіді (телефоном, у месенджерах чи електронною поштою що потрібно для реалізації дослідницької діяльності
– важко відповісти
– інше

4. Чи виникають у Вас труднощі при організації дослідницької діяльності в екологічному вихованні?

– Так. Виникають (Вказати причину_____)
– Ні, не виникають (вказати чому не виникають, як вирішили свої проблеми, якщо вони були_____).

Додаток Г

Конспект заняття з дослідно-експериментальної діяльності для дітей старшого дошкільного віку

На тему «Ця дивовижна сіль»

Мета: вивчити особливості солі, її властивості, якості і застосування.

завдання:

Сприяти накопиченню у дітей конкретних уявлень про властивості, формах і видах солі і навчити використовувати сіль, як засіб для творчості.

Розвивати уміння бачити проблему, аналізувати, узагальнювати, встановлювати причинно – наслідкові зв'язки, вміння робити висновки.

Виховувати допитливість, потреба в отриманні інформацію про сіль і дотримання правил поведінки під час проведення дослідів з сіллю, дотримуючись при цьому необхідні заходи безпеки.

Матеріали та обладнання: посилка з трьома видами солі, склянки з кип'яченою водою і чайні ложечки, лупи, 2 яйця, брудний стакан, губка, одноразові стаканчики, трубочки, кольорова сіль, баночки для декорування, підноси з сіллю для малювання.

Попередня робота. Бесіда з дітьми «Що ми знаємо про сіль і її властивості?», Перегляд презентації на тему: «Де і як добувають сіль», збір зразків солі (морська, кухонна, кам'яна).

Хід заняття:

Вихователь: - Діти, сьогодні листоноша приніс нам посилку. Тут лежать якісь мішечки. Що б це могло бути, як ви думаєте? Поторкайте, який на дотик ваш мішечок. А тепер понюхайте, чим пахне? Значить, в мішечках знаходиться речовина без запаху, дрібне на дотик, а у кого-то великі як зернятка. Що ж це може бути? Давайте я загадаю вам загадку, а ви тоді відгадаєте, що ж там заховано?

Загадка

Окремо - я не така смачна, Зате білого і солона,

І в їжі - кожному потрібна. Відкрийте мішечки. Що там? (Сіль)

Вихователь висипає сіль в ємність і задає питання: «Для чого потрібна сіль? Де люди використовують сіль? »

Вихователь: - Діти, а ви хочете дізнатися, як люди видобувають сіль?

Вихователь демонструє дітям презентацію «Видобуток солі, її застосування».

Вихователь: - Діти, наша планета дуже багата родовищами солі. Люди навчилися добувати сіль різними способами. Сіль - корисна копалина, природний елемент. Сіль буває кам'яна, морська і кухонна.

Сіль була відома людству з давніх часів, цінувалася на вагу золота, до неї завжди ставилися дбайливо і шанобливо. У стародавньому Римі солдатам

часто платили жалування не грошима, а сіллю, звідси і походить слово - солдат.

Минуло багато часу, перш ніж вони навчилися отримувати сіль з морської води. Так само сіль добувають в соляних шахтах. Діти, а як ви думаєте, як сіль туди потрапила? Родовища кам'яної солі знаходяться високо в горах. Дуже, дуже давно на місці гір був океан. Згодом, в умовах жаркого клімату, морська вода випаровувалася, і сіль кристалізувалася, і утворилися гори.

Ще спосіб видобутку солі - випаровувати морську воду до тих пір, поки на її поверхні не утворюються кристали, які можна зібрати в кошики.

Як ви думаєте, чи потрібна сіль нашому організму?

Так, сіль необхідна людині. Недолік солі може привести до захворювань серця, порушенням травлення, руйнуванням кісткової і м'язової тканини. Без солі людина жити не може, це погано впливає на його здоров'я.

Вихователь: - Як ви думаєте, де можна використовувати сіль? У виробках соляних шахт створюють підземні лікарні, санаторії. Там дуже цілюще повітря і зовсім немає шкідливих мікроорганізмів.

Також сіль використовують у народній медицині (інгаляції, промивання носа, сольові компреси при ударах, полоскання горла).

У приготуванні їжі: ми кожен день з вами солимо їжу. Тому сіль використовується в кулінарії, в приготуванні різних продуктів харчування.

У консервуванні овочів: сіль в житті людей була важливим продуктом.

На вулиці: На вулиці для безпеки людини двірники і спеціальні машини посипають сіллю доріжки і лід. Це потрібно для того, щоб людина йдучи по доріжці, що не послизнувся, не впав.

Гра «Сіль корисна для того, щоб ....».

Ми будемо передавати мішечок з сіллю і говорити: «Сіль корисна для того, щоб ....»

Щоб консервувати овочі.

Щоб використовувати в медицині.

Щоб посолити суп.

Щоб посипати доріжки взимку.

Щоб додати в смажену картоплю.

Щоб посолити салат.

Щоб засолити грибу.

Сіль потрібна для тварин.

Висновок: Сіль необхідна для життя і здоров'я людини, її використовують для приготування їжі

Вихователь: - А зараз я запрошую в нашу наукову лабораторію в міні-музеї. (Одягайте фартухи і проходите за столи.)

Перш ніж почати наші дослідження, давайте згадаємо правила проведення дослідів. При роботі з сіллю:

Чи не чіпати руками очі.

Дотримуватися тиші.

Чи не штовхати сусіда під час роботи. 4.Сначала подивися, а потім повтори. 5.Виполніте і поклади на місце.

І так питання.

Дослід № 1: «З чого складається сіль?»

Вихователь: - Перед вами тарілочка з сіллю. Давайте її розглянемо. Що ви можете сказати про її зовнішньому вигляді? (Сіль схожа на порошок)

Вихователь: - Так, вірно, на вигляд сіль схожа на порошок.

А зараз давайте розглянемо сіль через лупу. Що ви бачите? (Сіль складається з білих кристалів)

Давайте понюхаємо. (Сіль не пахне)

Подуйте тихо на сіль через трубочку. (Сіль розсипається)

Висновок: Сіль розсипається, вона сипуча, білого кольору, не має запаху, складається з маленьких кристалів.

Дослід №2 «Сіль хрумтить»

Вихователь: - Діти, давайте покладемо в тарілочки 2 ложки солі і натиснемо на неї сухий ложкою, що ми почули?

Відповіді дітей - ми почули хрусткі звуки, як при ходьбі по снігу в морозний день.

Висновок: Сіль, як і сніг, складається з кристалів. Тому при натисканні ложкою на сіль її кристали труться одна об одну, і ми чуємо хрускіт.

Дослід № 3: «Сіль вбирає воду» Додайте в стакан ложку солі і налийте ложку води. Що сталося? Куди поділася вода?

Вихователь: - Значить сіль ввібрала воду.

Додайте ще води, розмішайте. Що сталося з сіллю? (Сіль розчинилася у воді)

Дослід №4. «Сіль розчиняється в теплій воді швидше, ніж в холодній»

Вихователь: - Діти, перед вами склянки з водою, помацайте склянки і скажіть, що ви відчуваєте? (В одній склянці вода холодна, а в іншому тепла)

Молодці, вірно! У кожну склянку покладіть по дві ложки солі, перемішайте і подивіться, що вийде. Так, діти, сіль розчинилася у воді.

У якій воді сіль розчинилася швидше в теплій або в холодній? (У теплій воді сіль розчинилася швидше).

А тепер давайте в один стакан покладемо велику сіль, а в другій дрібну сіль і розмішати.

Хто помітив, де сіль розчинилася швидше? (У другому склянці сіль зникла швидше, тому що вона дрібна)

А сіль зникла? (Ні, сіль розчинилася).

Як можна перевірити, що сіль не зникла, а розчинилася? (спробувати на смак)

Молодці, ви дуже уважні. Який ми зробимо висновок?

Висновок: Сіль розчиняється в воді; в теплій воді сіль розчиняється швидше.

Дослід № 3. «Плаваючий яйце».

Діти, солона вода схожа на морську воду. А в звичайній річці вода теж солона? (Ні, в річці вода прісна).

Вихователь: - Вірно, молодці. А ви знаєте, що в солоній воді легше плавати. Хочете це перевірити? (Так).

Допоможе нам у цьому звичайне яйце (або половинка сирої картоплі). Візьмемо яйце і опустимо його в склянку з солоною водою. Що ви бачите? (Яйце не тоне).

А тепер візьмемо інше яйце, і опустіть його в склянку з водою, який залишився на підносі, вода в цій склянці не солоне. Що ви бачите? (Яйце потонуло).

Який висновок ми зробимо?

Висновок: У солоній воді яйце не тоне, а в прісній тоне. Значить, в солоній воді легше плавати.

підсумок заняття

Вихователь: - Отже, скажіть, будь ласка, що таке сіль? Яка сіль? (Сіль-це корисний харчовий продукт, який необхідний для життя і здоров'я людини, сіль біла і солона).

Давайте згадаємо і скажемо, звідки береться сіль? (Сіль - люди видобувають з морської води, а допомагають їм можуть насоси)

Як ви думаєте, діти сіль корисна чи шкідлива? (Сіль корисна)

Звичайно, корисна, так як сіль містить мінеральну речовина-йод. рефлексія

Що нового ви дізналися про сіль? Що вам найбільше сподобалося в наших дослідженнях? Чи згодні ви з твердженням, що сіль - дивна речовина природи, необхідне людям?

Додаток Д

Тематичне планування дослідної роботи дітей старшого дошкільного віку

Проект «Сміття Землі не личить»

№	Заходи	Термін проведення	Відповідальний
1.	Бесіда "Допоможіть природі"	березень	Вихователь, діти
2.	Екскурсії вулицями нашого села	Березень-травень	Вихователь, діти
3.	Зелений патруль "Чиста територія дитячого садка"	постійно	Вихователь, діти
4.	Показ фільму "Тут були люди ..."	березень	Вихователь, діти
5.	Консультація для батьків «Основні завдання сім'ї з виховання екологічної свідомості та культури дітей з проблеми екологобезпечного поводження з побутовими відходами».	березень	Вихователь, батьки
1	«Земля-годувальниця».	Квітень - травень	Вихователь, діти, батьки
6.	Екологічна акція "Моя вулиця найчистіша"	Квітень - травень	Батьки, діти
7.	Експериментальна діяльність "Розсортуємо сміття". Праця в природі	Квітень	Вихователь, діти, батьки
8.	Заняття "Сміття - це добре чи погано?"	квітень	Вихователь, діти
9.	Правила поведінки в природі. Фотопротокол "Забруднення нашого краю"	квітень	Вихователь, діти, батьки
10.	"Що ми знаємо про природу та її охороні" КВН для сімейних команд (дошкільників та їхніх батьків)	квітень	Вихователь, діти, батьки
11.	Експериментальна діяльність "Якщо закопати в землю сміття, що станеться?"	Квітень-травень	Вихователь, діти
12.	"Це все сміття" - робота в творчій майстерні, виготовлення виробів з непридатного матеріалу	Березень-травень	Вихователь, діти, батьки
14.	Експериментальна діяльність "Виготовлення нового паперу"	травень	Вихователь, діти
15.	Відкриття галереї"Сміттєвий вернісаж	травень	Вихователь, діти

Додаток Ж

Перспективний план по організації спільного проекту дітей старшого дошкільного віку та батьків на тему «Міні-музей «Підводний світ»

Основна освітня задача	форми організації			Робота з батьками
	безпосередньо організована діяльність	Спільна діяльність вихователя з дітьми	вільна самостійна діяльність дітей старшого дошкільного віку	
1	2	3	4	5
Одна задача на весь період: Сприяти розвитку інтересу дітей до дослідницької діяльності; дослідницької активності; формування уявлень про море, морських мешканців, про користь морів для планети та людей.	Заняття 1 Вступне Тема: «Підводне царство» Мета: дати дітям уявлення про всіх мешканців морських глибин (зовнішній вигляд, місце існування, диханні їх різноманітності); активізувати словник: вчити дітей підтримувати бесіду про морських мешканців, міркувати, висловлювати свою точку зору.	Орігамі «Рибка» Мета: вчити дітей складати з паперу фігурку рибки, розвивати логічне мислення, дрібну моторику. Дидактична гра «Хто живе в підводному царстві?». Мета: вчити дітей підбирати відповідні картинки. Руханка. «Море хвилюється». Мета: закріплювати вміння дітей зображати фігуру. Дидактична гра «Четвертий зайвий». Мета: уточнити і закріпити і знання про мешканців моря.	Пошукова робота з підбору ілюстративного матеріалу, по темі «Морські мешканці» Створення колекції «Такі різні морські мешканці» Розгляд набору картинок по темі «Морські мешканці». Мета: дати уявлення дітям про жителів морських глибин. Конструювання з магнітного конструктора «Забавні морські тварини» Мета: вчити дітей викладати намальованих тварин за допомогою магнітного конструктора Перегляд відеозапису фільму «Жителі моря».	Консультація «Що таке міні-музей?» Допомога в поповненні колекції морського музею

			Мета: розвивати посидючість вчити дітей помічати цікаві деталі при перегляді. Пазли «Русалочка». Дидактична гра «Подорож на пароплаві». Мета: закріплювати вміння відображати у грі знання, отримані від перегляду відеофільму, розподіляти ролі.	
	Заняття 2 Експериментально-дослідницька діяльність Тема: «Такі різні морські жителі» Мета: розвивати пізнавальний інтерес дітей в процесі дослідження морських тварин та рослин Експериментальна діяльність «Відбиток давнини» Мета: показати за допомогою пластиліну, як залишається відбиток малюнка в камені. Ознайомити з професією палеонтолог.	Бесіда «Які бувають морські жителі?». Мета: вчити дітей називати, і розповідати про жителів морів Дидактична гра «Четвертий зайвий», «Чий силует?», «Чия тінь?» словесні ігри Мета: розвивати вміння описувати за ознаками. Конструювання «Рибки» Мета: навчити складати композиції з черепашок, включаючи додаткові матеріали: пластилін і кольоровий папір (плавники). Створення казки «Пригода черепашки?»	Переглядання ілюстрацій і енциклопедій про морських жителів. Прослуховування музичного твору К. Дебюссі «Море» Конструювання з черепашок. Мета: закріплювати вміння створювати композицію з черепашок. самостійна діяльність дітей з матеріалом міні-музею З / р гра «Подорож на морське дно». Мета: закріплювати уявлення про підводний світ	Організація екскурсії в «Акваріум»/ або музей з фауною та флорою моря Допомога з роздатковими матеріалами. Виконання домашнього завдання з підготовки доповідей Пошукова діяльність «Експонати для міні-музею "Підводний світ"

		«Знайди спільне?». Мета: Вчити дітей знаходити подібності в представників фауни, розвивати увагу, мова.		
	Заняття 3 Пізнавально-дослідницька діяльність Тема: «Морські камінці» Мета: збагачення знань про морських каменях (форма, колір, розмір, структура) досвідчена діяльність «Освіта піску» Мета: показати досвідченим шляхом походження піску. експериментальна діяльність «Чи можна пофарбувати пісок» Мета: 1.Окраска за допомогою кольорової крейди. 2.Окраска за допомогою гуаші	Бесіда «Різновид каменів» Мета: розширити уявлення про каменях Д / і «Знайди той самий», «За яким каменем сховалася рибка» Картини з кольорового піску. Мета: познайомити з нетрадиційної техніки малювання кольоровим піском. Д / і «Скарби в піску». Мета: вирішення проблемних ситуацій через активізацію розумових процесів. читання «Азбука підводного світу», Хто в морі живе? ».	. Створення колекції каменів Театралізована гра за казкою А.С Пушкіна. Обігрування епізоду «Як дід вирішував життєві проблеми». Мета: відображати в грі емоційні стани героїв і рішення проблем, розвивати уяву. Малювання пальчиками по піску. Мета: розвивати дрібну моторику, уяву самостійна діяльність дітей з матеріалом міні-музею Ліплення замків з мокрого піску Мета: закріпити властивості піску через самостійну експериментальну діяльність Розгляд репродукцій картин: І. Айвазовський «Чорне море», «Дев’ятий вал».	Допомога в створенні колекції каменів

	Заняття 4 Експериментально-дослідницька діяльність Тема: «Ця дивовижна сіль» Мета: з'ясувати різновид солі і її розчинність в воді. Досвід 1: «З чого складається сіль?» Мета: з'ясувати, що сіль схожа на порошок, складається з кристалів. Досвід 2: «Сіль хрумтить». Мета: показати схожість кристалів солі і снігу. Досвід 3: «Сіль вбирає воду» Мета: показати, чим більше у воді солі, тим сильніше вона виштовхує поміщені в неї предмети.	Спостереження за таненням льоду від солі Бесіда «Чому не можна пити морську воду» Мета: конкретизувати уявлення про користь і шкоду морської води для організму людини. Дидакт. гра «Хто де живе?». Мета: закріплювати вміння дітей підбирати картинки. Читання казки «Русалонька». Мета: продовжувати роботу з підвищення інтересу дітей до прочитання творів. Логоритмічна гра «Рибка плаває в водиці». Мета: вчити чітко промовляти текст в грі, дотримуватися правил гри.	Розгляд ілюстрацій «Видобуток солі», «Соляні печери», «Використання солі в ожеледицю» Мета: з'ясувати, як людина використовує сіль. Вправа «Обведення по точках»: «Техніка для видобутку солі», «Соляні печери». Викладання за схемою «Морські тварини» з гумок на верстаті. Самостійна діяльність дітей з матеріалом міні-музею.	Разом з дітьми виростити кристал. Подати звіт у вигляді замальовки, фотографії або відео.
	заняття 5 Тема: «Як люди використовують дари моря?» Мета: дати поняття про те, які корисні копалини і морські цінності людина використовує в своєму житті. Досвід-спостереження: «Що станеться, якщо намочити суху ламінарію?» Мета:	Малювання сіллю «Морське дно» Мета: познайомити з нетрадиційною технікою малювання сіллю. Спостереження за рибками в акваріумі. Дидактична гра «Рибалка», «Дізнайся по силуету» П / і «Рибак і рибки»,	Малювання по клітинках «Корали» Колаж «Дари моря». Мета: формувати уявлення про користь морепродуктів, необхідності мікроелементів для організму. Самостійна діяльність дітей з батьками з матеріалом міні-музею.	Поповнення міні музею колекцією прикрас «Дари моря» (намисто з перлів і кільця, коралове намисто)

	з’ясувати, як вода проникає в волокна рослини.	«Водяний». Бесіда «Користь риби для людини». Аплікація «Рибки в акваріумі». Мета: вчити дітей розрізати квадрат по діагоналі на два трикутника. Показати кілька варіантів аплікації.	Ліплення «перлове намисто». Мета: розвивати фантазію і творчу уяву. .	
	Заняття 6 Експериментально-дослідницька діяльність Тема «Екологічна тривога». Мета: конкретизувати знання дітей про те, як діяльність людини впливає на життя морів і океанів. Дослідна діяльність. Тема: «Забруднення і очищення води» Мета: доповнити уявлення дітей про роль води для людини, розкрити основні чинники її забруднення.	Дидактична гра «Склади картинку». Мета: закріплювати вміння дітей складати ціле з частин. Руханка «Кораблик». Мета: виконувати рухи за текстом. Ліплення «Восьминіг» Мета: вчити дітей ліпити восьминога, передавати характерні його ознаки, використовуючи отримані вміння.	Самостійна діяльність дітей з матеріалом міні-музею. Конструювання з різного конструктора за схемою «Восьминіг», «Кіт», «Рибка». Мета: вчити об’ємному конструюванню слідуючи схематичним зображеням. Проведення екскурсії разом з батьками по міні-музею для вихователів та інших дітей старшого дошкільного віку.	Спільне виготовлення макета «Морське дно» та проведення екскурсії по міні-музею